Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1995 йил, 26 декабр

29- сон

ЙЎНАЛИШ: ИЖОБИЙ ЎЗГАРИШЛАРНИ МУСТАҲКАМЛАШ

Ҳаётимиз мазмундор миллий қонунлар билан мустаҳкамланиб бормоқда. Олий Мажлиснинг ўтган ҳафта бўлиб ўтган сессияси буни яна бир карра исботлади. Унда ўнлаб муҳим қонунлар қабул қилинди, ўнлаб қонунларга асос солинди. Мамлакат Президенти ўз нутқида қайта-қайта таъкидлаб айтганидай, жамиятимизда ижтимоий тартиб-низом ва уйғунликка эришиш учун жиддий интилишлар кучаймоқда. Қонун ижодкорлиги замонавий давлатчиликнинг энг муҳим йўналиши сифатида ҳам кенг миқёсдаги ислоҳотларни муваффақиятли олиб боришда, ҳам мамлакатнинг жаҳон иқтисодий, сиёсий, маданий, ҳуқуқий тизимларидан муносиб ўрин эгаллашида беқиёс аҳамият касб этади.

Давлат ислоҳотларни ўз-ўзи учун эмас, балки халқ, алоҳида олинганда ҳар бир одам учун олиб бормоқда. Давлат одамларининг турли ҳаётий манфаатларини фақат қонунлар билангина тартибга солади ва адолатли тарзда амалга оширади. Президент айтмоқчи, янгича ижтимоий интилишлар, демократик андозалар, бошқариш ва яшайиш шакллари адолатли миллий қонунлар заминидагина пайдо бўлади.

Президент нутқининг бош пафоси ҳам, сессия кун тартибининг мазмундор мундарижаси ҳам бутун мустақил давлат ҳаётини ўта реалистик изга солиш, пайдо бўлаётган барча масалалар ва муаммоларни реалистик тарзда ҳал этиш, ижтимоий ҳаётни тобора эркинлаштириш руҳи остида кечди.

Сессиянинг ана шу реалистик руҳи кишилар қалбларига умид муждаларини олиб кирди.

Ҳуқуқий давлат қонунлар риоясига қанчалик қатъий ирода билан турса, фуқароларнинг давлатга ишончи шунчалар ортади Ҳар қандай ислоҳот эса илм ва ишонч билангина юзага чиқади.

Конфусий айтган экан: адолат ҳукмрон ерда қашшоқ ва ғариб бўлмоқ уятдир. Худди шунингдек, адолат йўқ ерда — бой ва савлатли бўлмоқ ҳам уят.

Ўзбекистон ўз орзу-оъмолларида биринчи йўлни танлади. Ва эндиликда шу йўлдан ҳеч оғишмай ўз равнақи сари боради.

Хўш, адолат ҳукм сурган ерда қашшоқ ва ғариб бўлиш уят, бу ўзи нима дегани?

Адолат қонунлар билан таъминланади. Албатта, адолат борасида одамларнинг тушунчалари шунчалар хилма-хил, ранг-барангки, уларни ҳатто бир ерга жамлаб ифодалашнинг имкони йўқ. Лекин Конфусий ҳикматида гап инсоният ўз онгли турмуш тажрибалари давомида ҳосил қилган, барча учун баробар аҳамият, қимматга эга бўлган ижтимоий адолат ҳақида бормоқда. Ижтимоий адолат инсон имкониятларини тенг рўёбга чиқариш учун яратилган шароит ва имкониятлар жамидир.

Шунинг учун ҳам, қонунлар қанча адолатли бўлса, ва адолат ҳам қанча қонуний бўлса, одамларнинг фаровонлиги, бахт-саодати учун шунчалар кенг йўллар ва тенг имкониятлар очилади. Тенг имкониятлар мавжуд бўлганда, инсон ғариблик, мискинлик ва қашшоқликдан тез халос бўлади ва бошқа бу мушкул нарсаларнинг домига тушмайди.

Машҳур композитор Родион Шедрин яқинда бир мухбирнинг: «Европаликларнинг камчиликлари ҳам борми?»— деган саволига жуда ҳам қизиқ жавоб берди. Чунончи у шундай деди:

«Албатта. Агар немислар ҳақида айтадиган бўлсак, улар жуда ҳам қонунга риоя қиладилар. Рус кишиси нуқтаи назаридан ҳатто ҳаддан ташқари риоя қиладилар. Айтайлик, йўлда машиналар тиқилиб тўхтаб қолди. Немислар нима қилишади денг? Вазминлик билан кутиб туришади. Биз, яъни мен Майя Михайловна билан нима қиламиз? Йўл қидирамиз, қонун-қоидаларни бузамиз ва ярим соатдан сўнг ўзимизга керак ерга етиб оламиз. Шундай ҳодисалардан биридан кейин бир дўстимга қўнғироқ қилиб айтдимки, мен немислар урушда нимага енгилганликларини энди-энди тушунгандай бўлдим, дедим».

Родион Шедрин қонунга риоя қилиш билан қонунбузарликни ана шундай тушунтиради. Қонунбузарликни одамни йўлдан адаштирувчи демонлар қаторига киритади.

Лекин немислар тўла маънода ижтимоий бахт-саодатга эришган халқ. Улар қандай яшаш ва қандай яшамаслик йўл-йўриқларини мукаммал қидирганлар ва мукаммал топганлар ва яна уларга мукаммал риоя қиладилар.

Ростдан ҳам, қонунларга риоя қилувчи халқ чинакам бахтлидир.

Қонунларни тинмай бузадиган, менсимайдиган, уни ҳар дамда поймол қилиб турадиганлар эса, чиндан ҳам демонлар чангалига тушганлар ва уларнинг кулфатлари, қашшоқликлари, жиноятчиликларининг чек-чегараси йўқдир.

Чунки қонун бу аслини олганда, энг етук адабдир. Адаб — хулқлар ва қонун-қоидаларнинг маърифатли жамидир. Адабга риоя қилмаслик — қонунга риоя қилмасликнинг ўзгинасидир. Бу ҳақда Конфусий шундай деган экан: «Адабга риоя қилинмаган ҳурмат — хираликка айланади, адабга риоя қилинмаган эҳтиёткорлик — қўрқоқликка айланади. Адабга риоя қилинмаган ботирлик — исёнга айланади. Адабга риоя қилинмаган тўғрилик — қўполликка айланади». Шарқона ва умуминсоний қонун қадриятининг маъноси шунда.

МУҲАРРИР

ИСТИҚЛОЛНИНГ ҲАЁТИЙ ҒОЯЛАРИ

ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ ДЕМОКРАТИК ПАРТИЯСИНИНГ ПЛЕНУМИДА

Ўзбекистонда Миллий тикланиш неча минг йиллик маданий-маърифий -маънавий мерос, ўтган асрнинг иккинчи ярми ва йигирманчи асрнинг бошларида ғайрат билан бошланган маърифатпарварлик, миллатпарварлик ва сиёсий мустақиллик ҳаракатлари ғоялари, мамлакат Президентининг теран ижтимоий, сиёсий, иқтисодий қарашлари ва ниҳоят бугунги ақлий меҳнат кишиларининг фикрлари, орзу-интилишлари заминида рўёбга чиқади.

Шулар образлироқ тарзда айтиладиган бўлса, Ўзбекистон миллий тикланишининг устунлари, яна ҳам тўғрироғи, тўрт бош устунидир.

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси ҳам мана шу ғоялар, мамлакатда бугун вужудга келган олижаноб муҳит, фикрлар ранг-баранг қайнаган шароитда, истиқлол ва унинг эркин мафкурасининг асил меваси тарзида дунёга келган эди. Унинг яшаб, ўзини ўзи ташкил этаётганига ва шу жараёнда халқимизга ўзини танитаётганига мана олти ойдан ошди.

Куни кеча, 19 декабрда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг иккинчи пленуми бўлиб ўтди. Пленумда қисқа вақт ичида ташкил топган иш-тарғибот йўналишлари, орттирилган қимматли тажрибалар, партия ва унинг аъзолари олдида истиқлол манфаатлари билан белгиланадиган сиёсий-мафкуравий вазифалар кўздан кечирилди. Партия Марказий ҳайъатининг раиси, академик Азизхон Қаюмов «Миллий тикланиш истиқлол хизматида» мавзуида маъруза қилди. Унда истиқлолимизни ҳар томонлама мустаҳкамлаш ва тинмай ривожлантириб боришга қаратилган масалалар ўртага ташланди. Ҳозирги даврда миллий сиёсий онг, миллий иқтисодий онг, миллий маданий онгни тарбиялаш, ёшларга мустақил ватан муҳаббати ва истиқлолга жонини аямай хизмат қилиш руҳини сингдириш қанчалар муҳим аҳамият касб этаётгани, шу соҳаларда қилинадиган катта ишларнинг мажмуйи муҳокама қилинди.

Пленум кун тартибига қўйилган масалалар юзасидан сўзга чиққан профессор Ҳамид Зиёев, профессор Тилаб Маҳмудов, Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Маънавият ва маърифат марказининг раиси Неъмат Аминов, ёзувчи Носир Фозилов, доцент Абдуғафур Расулов, шоир ва жамоат ходими Тўлан Низом, Қашқадарё вилоят партия ташкилоти раисининг ўринбосари Н. Ражабов, профессор Сайфи Жалил, профессор Карим Норматов партия халқ ўртасида маданий-оқартувнинг кенг спектрдаги ишларини долзарб, жанговар, маърифатли сиёсий фаолият билан чамбарчас қўшган ҳолда олиб бориши зарурлигини таъкидлаб гапирдилар. Партиянинг вазифаси ҳозир миллий онгнинг турли қирраларини уйғотиш, чархлаш, тоблашдан иборат. Партия маърифий жабҳалар билангина чекланиб қолмай сиёсий ва иқтисодий жабҳаларга кенг кириб борсин, ўз олижаноб таъсирини ўтказсин.

— Бизнинг партиямиз, — деди хусусан Неъмат Аминов, — маънавият партияси, миллий қадриятлар партияси. Лекин фақат шуларгина эмас. Биз шулар билан чекланиб қолсак, елкамизга қўйилган миссияларни тўла адо этмаган бўламиз. Партия ва унинг аъзоларига ҳозир фаоллик керак. Бутун кучимизни фаолликни авж олдиришга ташлайлик.

— Албатта, ўлкашунослик, тарихшунослик ҳам бизнинг тарғибот манфаатларимиз доирасига киради, — деди профессор Ҳамид Зиёев. — Лекин партиямиз — сиёсий партия. Ҳозир айни катта-катта сиёсий масалаларни кўтарадиган пайтимиз. «Миллий тикланиш» газетамиз ҳам, миллий истиқлол мафкурамиз ҳам шаклланиб етди. Газетамизда баҳс, мунозара, муҳокамаларни қизитайлик. Ҳозир одамлар онгини эски коммунистик догма-ақидалардан тозалашдан ҳам муҳимроқ вазифа бормикин? Президентимиз айтганидек, қишлоқда миллий онг ва миллий ўз-ўзини англашни иқтисодий ўзгаришлар билан чамбарчас боғланган ҳолда олиб боришни олдимизга кундалик вазифа қилиб қўйайлик.

— Бўзда партия аъзолари ҳозир олти юздан ошиб кетди, — деди Тўлан Низом. — Бу камтарин рақам. Лекин қисқа бир пайтда шунчалик аъзоларимиз кўпайгани партияга қизиқиш ортиб бораётганининг бир белгиси. Халқ ўртасида, ижтимоий ҳаётда партиянинг обрў-эътиборини ошириш ишларимизнинг муваффақиятли бўлишини таъминлайди.

Сўзга чиққанлар ёшлар, ўсиб келаётган навқирон авлодга Ўзбекистон миллий тикланиши ғояларини сингдириш, уларни шу олижаноб ғоялар руҳида тарбиялаш чора-тадбирлари тўғрисида батафсил тўхталдилар ва бу жуда ҳам муҳим ишнинг амалий тадбирларини белгиладилар.

Пленум кўрилган масалалар юзасидан қарор қабул қилди. Пленум жойларда бўлиб ўтган ташкилий ишларнинг натижаларини назарда тутиб, Марказий ҳайъат таркибига Карим Норматов, Саидбосит Файзуллаев, Турсун Дониёров, Баҳром Сатторов, Комилжон Мирзаев, Асқар Ортиқов, Ғайрат Шоумаров, Олимжон Ўринов, Сайфи Жалил, Маннон Алиевларни киритди. Манон Алиев ва Сайфи Жалил раёсат аъзоси бўлиб кирдилар.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов ўтказувчи Марказий сайлов комиссияси партия сайловда иштирок этиш юзасидан тақдим этган ҳужжатларни кўриб чиқиб, уларни қонун талабларига тўғри деб топди ва Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясига сайловда қатнашишга ижозат бериш тўғрисида тегишли қарор қабул қилди. Шунга асосан партия пленуми 51-Хартум сайлов округида бўшаб қолган ўринга сайловда иштирок этиш учун Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси депутатлигига партия Марказий ҳайъати раисининг биринчи ўринбосари, «Миллий тикланиш» газетасининг бош муҳаррири Ғафуров Иброҳим Усмоновични номзод қилиб кўрсатди.

Сирлашув ...

МАҒРУР ҚАЛБ

Буюк зот эмасман, аммо қалб мағрур...

Биз Асқад Мухторни биламизми?

Биламиз: улкан ёзувчи, файласуф шоир, доно мураббий...

Дунёга келиб, тақдир буюрган ишни ҳалол бажариб, жимгина яшаб ўтаётган инсон...

Биз эса беҳуда шовқин-суронни биламиз, йўқ жойда ўзимизни кўрсатишни биламиз. Лекин оқибату андишани унутиб қўямиз гоҳо.

Камтаринликни, заҳматкашликни, сабот ва собирликни Асқад Мухтордан ўргансак бўлади.

Чинакам ижодкорга хос мискинликни ўргансак бўлади.

Фикрий жасоратни Асқад Мухтордан ўрганайлик!

Ўзбек халқи Асқад Мухторни билади ва севади.

Ўтган шанба куни Устоз 75 ёшга тўлди.

Туғилган кунида беморхонага жўнади.

Асқад Мухторга осонми? Осон бўлганми?

Асқад Мухтор тақдиридан розими?

Буни Асқад Мухтор каби яшаб, ижод қилиб, 75 ёшга кирган одамгина билса керак.

Дунё шу экан-да, Устоз. Инсоннинг қадри ҳар недан баланд, дейдилар...

Келиб-келиб биз Сизга дунёнинг ишларидан дарс берамизми!..

Аллоҳ ярлақасин Сизни!

Эркин АЪЗАМ

ПАРТИЯДАН НОМЗОДИ КЎРСАТИЛДИ

Ўзбек олими, журналисти ва ёзувчиси Иброҳим Ғафуров 1937 йил 27 декабрда Тошкент шаҳрида дунёга келди. Ўрта мактабни тугатгач, 1956 — 1961 йилларда Ўрта Осиё Давлат университети (ҳозирги Тошкент Давлат университети)да таҳсил олди. Мутахассис филолог бўлиб етишди. 1962 — 1982 йилларда Давлат бадиий адабиёт нашриётида муҳаррир, бўлим мудири, бош муҳаррир ўринбосари лавозимларида самарали хизмат қилди. Ўзбекистонда нашриётчиликнинг ривожига ўз муносиб ҳиссасини қўшди. Ноширлик соҳасидаги хизматлари учун у «Матбуот аълочиси» деган унвонга сазовор бўлди. 1982 — 1995 йилларда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида бош муҳаррир ўринбосари вазифасида ишлади. Газетанинг янги йўл, янги мундарижа касб этиши ва халқ орасида эътибор қозонишида бор куч-иқтидори, тажрибасини аямай сарфлади.

Иброҳим Ғафуровнинг илк асарлари эллигинчи йилларнинг охирларидан матбуотда пайдо бўлди. Ушандан бери неча юзлаб мақолалари, ўнлаб китоблари, жаҳон мумтоз адабиётидан қилган юксак таржималари, ҳужжатли филмлари дунё юзини кўрди. Унинг илмий-адабий фаолияти жамоатчилик ва ҳукумат томонидан муносиб тақдирланди. Унинг асарлари Ўзбекистон Ёшлар иттифоқининг мукофоти (1973) ва Давлат мукофотига (1989) сазовор бўлди. Бир гуруҳ меҳнат фидокорлари қатори Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони билан 1995 йилда «Дўстлик» ордени билан тақдирланди. У фан номзоди. Иброҳим Ғафуров 1995 йилда мамлакатда демократик тамойилларнинг кучайиши натижасида бир гуруҳ атоқли зиёлилар билан бирга Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясини ташкил этишда фаол иштирок этди. Партиянинг шу йил июн ойида бўлиб ўтган қурултойи уни «Миллий тикланиш» газетасининг бош муҳаррири ва партия раисининг биринчи ўринбосари қилиб сайлади. Иброҳим Ғафуровнинг оиласи ва фарзандлари республика ҳаётининг соҳаларида ҳалол меҳнат қилмоқдалар.

«АСНАМ-ТЕКСТИЛ» ҚЎШМА КОРХОНАСИ ДАДИЛ ИШ БОШЛАДИ

Бундан уч йил олдин Олмония билан Ўзбекистон раҳбарлари Тошкентда ва Олмонияда учрашиб, ҳамкорлик, иқтисодий ёрдам ва яхши қўшничилик борасидаги шартномаларга имзо чекдилар. Орадан озгина вақт ўтиб, Ўзбекистонда дастлабки қўшма корхоналарнинг лойиҳасини тузишга киришилди.

Ўша ҳаракатнинг биринчи меваси Наманганда пишди, «АСНАМ-ТЕКСТИЛ» қўшма корхонаси қурилиши бошланди. Олмониянинг банкирлари бу корхона қурилиши учун 48 миллион дойч-марка пул ажратишди. Унинг 6 миллионини Туркиянинг «АсТОП» фирмаси тўлайдиган, машиналарни эса олмонияликлар етказиб берадиган бўлишди. «АсТОП» фирмаси президенти Али Нарин эса бу ишга бош-қош бўлди.

Қурилишни «Мададкор» ўз зиммасига олди. Бош буюртмачи Ўзбекистон Республикаси Енгил санаот уюшмаси бўлди. «Шойи» ва Трикотаж ҳиссадорлик жамиятлари шериклик қилдилар.

... 18 ноябрь куни ҚЎШМА КОРХОНАни фойдаланишга топшириш маросими бўлди.

Бу корхона мустақил республикамиз истиқлолининг равнақига хизмат қилади. Бу ерда эндиликда уч юздан ортиқ ҳамшаҳарларимиз тер тўкадилар. У Она Туркистонимизни гуллаб-яшнатиш йўлида қўйилган муҳим қадам.

Олмония машинасозлари тайёрлаган титиш-саваш, саралаш, тараш, ўраш, қайта ўраш, тароқли тараш, йигирув машиналари ва лаборатория жиҳозларини туркиялик Ирфон Коккер ўқитган ишчи ва муҳандислар, шунингдек, технолог-мутахассислар: Ҳелмут Ҳаут, Вернер Бендик, Зигфирид Клаус, Питер Штенгел, Чандру, Шанмуган Экохард, Голбах, Аъзимжон Аълохўжаев. Носиржон Усмоновлар билан «Шойи» ҳиссадорлик жамиятининг устазодалари ҳамкорликда ўрнатдилар ва созладилар.

Энди 140 нафар ишчи-қиз — Ҳанифа Болтабоева, Жамила Низомова, Маҳбуба Ҳакимова, Муяссар Жамолова, Дилфуза Турғунова, Зуҳра Сатимова ва Шаҳзода Юсупова сингари фидокорлар бугун пахтани титиб, саралаб, ўраб, 65-рақамли ип йигирмоқдалар. Шуни алоҳида таъкидлашни истардимки, бундай ип жаҳонда фақат Англия тўқимачилари томонидан тайёрланади. Ҳозиргача Ҳиндистон, Эрон, Покистон, Ироқ каби 40 дан ортиқ мамлакат инглиз тўқимачиларидан йигирилган ип олиб трикотаж буюмлари тайёрлайди ва жаҳон бозорини ўз маҳсулотлари билан ҳайратга солиб келади. Ана шундай ип энди Наманган шаҳридаги қўшма корхонада тайёрланади.

Қўшма корхона бир йилда Ўзбекистон Республикаси енгил саноати уюшмаси орқали 4036 тонна пахта олиб қайта ишлайди. Ундан 3020 тонна 65-рақамли трикотаж иплари йигирилди. Жаҳон бозорида бу ипнинг ҳар килоси 3-7 АҚШ долларига сотилмоқда. Шу йилнинг охиригача 500 тонна ип йигириш мўлжалланмоқда. Ўтган ҳафтада бу иш билан 3 та бригада шуғулланган бўлса, бугун 4 та бригада аъзолари 24 соат давомида узлуксиз меҳнат қилиш режимига тўла ўтдилар. Технология жараёнининг бу системаси фақат чет мамлакатлардагина қўлланилган эди. 24 соат давомида узлуксиз ишлайдиган немис ихтирочиларининг йигирув машиналари жаҳон стандартига тўғри келадиган, аъло навли ип йигириш имконини бермоқда.

Бу ерда ишчи-хизматчилар учун ҳамма шарт-шароит муҳайё қилинган. Ишчилар ошхонаси, лаборатория биноси, савдо маркази, улкан қозонхона ишга тушган. «Наманганстальмонтаж» идорасининг азаматлари қозонхона қурилишини қисқа муддатда битказдилар. «Калория» хусусий фирмасининг мутахассислари уни созлаб ишга солдилар.

Қўшма корхона тўла ишга тушгач, у ерда 500 дан ортиқ хотин-қиз, ишлайди. Унинг маҳсулотлари четга чиқарилади. Демак, қўшма корхонанинг меҳнат жамоаси мустақил Ўзбекистонимизнинг равнақи учун хизмат қилади.

Турғунпўлат СУЛАЙМОНОВ

ҚАДИМ ХАЛҚ ҲИКМАТЛАРИ

Икки одам бир-бири билан суҳбатлашса, охири бир-бири билан қариндош эканлиги билиниб қолади. Бунга асос шулки, дунёда яшаётган барча инсонлар Одам-Ато билан Момо Ҳаводан тарқалган.

Ким ишлаб пул топса, у пул-мол қадрини билур. Ишламай пул топган кимсаларни ўғри, порахўр дейиш мумкин.

Такаббур одам бировдан узр сўрамайди. Ҳатто ота-онаси ака-укаларидан ҳам.

Иблис Одам Атога сажда қилмай Худо лаънатига дучор бўлди. Иблис: — Мен оловдан яратилганман, одам лойдан яратилди. Нега мен унга сажда қилар эканман, деб такаббурлик қилди.

Осмондан ёмғир-қор ёғар, ер бу сувларни ютиб туради. Агар сувларни ютиб турмаганда, нима бўлар эди? Ер юзида тўфон бўлиб, инсонлар махлуқотлар ҳалоқ бўлур эди.

Абдупаттоҳ ҳожи НАБИХЎЖАЕВ

АМИР ТЕМУР ВА УНИНГ ҒАРБ ДАВЛАТЛАРИ БИЛАН ЁЗИШМАЛАРИ

Амир Темурнинг Испания қироли билан сиёсий алоқалари тўғрисидаги маълумот Испания элчиси Клавихонинг ёзувлари орқали тарихшуносларга яхши аён.

Амир Темурнинг Франция ва Англия ҳукмдорлари билан ёзишмалари тўғрисида А. Р. Муҳаммаджоновнинг «Ўзбекистон тарихи» (Тошкент. «Ўқитувчи», 1994) китобида мароқли маълумот берилган. Бу китобдаги «Темурнинг ғарбий Оврўпо давлатлари билан алоқалари» бобида шу масалага оид бир қанча далиллар ва мулоҳазалар баён этилган. 1960 йили Москвада бўлиб ўтган XXV халқаро шарқшунослар конгрессида профессор И. Умняков «Из истории международных отношений Средней Азии с западной Европой в начале XV в.» («Ўрта Осиёнинг XV аср бошларида Ғарбий Оврўпо билан халқаро алоқалари тарихидан» деган мавзуда доклад билан чиққан эди. Бу докладда проф. И. Умняков Амир Темурнинг Франция қироли Карл VI ва Англия қироли Генрих IV билан ёзишмаларидан айрим парчалар келтирган. Ана шу манбаъларга суянган ҳолда биз ҳам Амир Темурнинг ғарбий сиёсати тўғрисидаги баъзи фикрларни ўртага ташламоқчимиз.

1402 йил 28 июлда Амир Темур қўшини ўша вақтда энг кучли давлат бўлмиш Бойазиднинг давлатини қонли курашда енгиб чиқди. Тарихда бу жанг Анқара уруши номи билан маълум. Шу билан Оврўпо давлатлари император Бойазиднинг хуружлари хавфидан қутулдилар.

Проф. И. Умняковнинг хабар беришича, ана шу урушдан кейинроқ Амир Темур Франция Қироли Карл VI га хат йўллаган. Бу хатнинг 1928 йили Бомбайда нашр этилган қўлёзма нусхасида икки жойда Амир Темурнинг муҳри бор. Хат форс тилида битилган. Бу хат 1402 йил 1 августда ёзилган экан.

Проф. И. Умняков ёзадики, хат ғоят оддий услубда ёзилган, унда одат бўлиб қолган муболағали ифодалар, назокатли жумлалар йўқ. Хатда Амир Темур ўз давлати билан Франсия ўртасида доимий савдо алоқалари бўлишига истак билдирган.

Амир Темурнинг Франсия қироли Карл VI га ёзган яна бир мактубининг лотин тилига қилинган таржимаси ҳозир Франсиянинг миллий кутубхонасида сақланмоқда. У ҳам 1402 йил 1 августда ёзилган экан. Проф. И. Умняков ўз докладида ана шу хатдан бир парчани рус тилига таржима қилиб келтирган. Қуйида шу парчанинг ўзбекчага таржимасини келтирамиз:

«Энг нуроний ва энг ғолиб, Аллоҳнинг дўсти, дунёда энг кўп яхшиликларни амалга оширувчи, буюк урушларда ҳамиша музаффар бўлувчи малик ва султонга, франклар ва бошқа кўп халқларнинг қиролига бўлган табрик ва салом йўллайман». (И. Умняков. Ўша доклад. Москва, 1960).

Франсия қироли Карл VI Амир Темур номига 1403 йил 15 июнда мактуб жўнатган. Бу хат қуйидаги жумла билан бошланади:

«Аллоҳнинг марҳамати билан франклар қироли бўлмиш Карл энг нуроний ва энг музаффар ҳукмрон Темурбейга табрик ва салом йўллайди» (ўша китобча, с 7б.). Бу хатнинг нусхаси Париждаги Миллий кутубхонада мавжуддир. Бу хатда ҳам Франсия билан Амир Темур давлати ўртасида савдо алоқаларини ривожлантириш тўғрисида сўз боради.

Англия қироли Генрих IV (1399—1413)нинг ҳам Амир Темурга йўллаган бир мактуби бор. У лотин тилида ёзилган. Хатнинг бир нусхаси Британия музейида сақланмоқда. Бу мактуб Лондонда 1846 йили нашр этилган.

Генрих IVнинг мактуби Амир Темурнинг хатига ёзилган жавобдир. Бу мактуб қуйидаги жумла билан бошланади.

«Аллоҳнинг марҳамати билан Англия ва Франсиянинг қироли, яна ҳам ҳукмдори бўлмиш Генрих буюк ва энг қудратли ҳукмрон Темурбейга, Аллоҳнинг, — у барчанинг ҳомийсидир, энг севикли дўстига табрик ва салом йўллайди» (с. 9).

Проф. И. Умняковнинг ёзишича, бу хатда Англия қироли Амир Темурнинг унга кўрсатаётган изчил дўстона муносабати учун миннатдорчилик изҳор этган. Айни замонда қирол ўзининг бундай муносабатга муносиб эмаслигини билдирган. Аммо, деган у, Англияда Амир Темурнинг бундай муносабати юксак баҳоланади. Шунинг учун қирол Амир Темурдан ғоят миннатдордир. Англия қироли Генрих IV ўз хатида Амир Темурнинг ўзаро эркин савдо алоқалари ўрнатиш тўғрисидаги таклифини қувватлаган. Хатда бундай деб ёзилган: «Сиздан дилу жон билан ўтиниб сўраймизки, бундан буён ҳам бизга ва бизнинг фуқаромизга ҳар доим хайрихоҳликда бўлсангиз. Яна сўраймизки, бизнинг савдогарлар Сизнинг ерларингизга Сизнинг шахсан эзгу алоқангиз ва ҳомийлигингизда бора олсалар. Сизнинг савдогарларингизнинг бизнинг ерларимизга келмоқлари ҳам биз учун мақсадга мувофиқдир».

Мактубда Англия қироли Бойазид устидан қозонган ғалабаси билан Амир Темурни «Катта мамнуният ва хурсандлик билан» табриклаган.

Амир Темурнинг Франсия ва Англия қироллари билан ёзишмаларидаги услуб ва ифодаларнинг ўзига хослигига ҳам диққат қилмоқ керак. Агар Англия қироли Генрих IV камтарлик билан ўзининг Амир Темурдек Соҳибқироннинг ҳурматли муносабатига муносиб эмас, деб ҳисоблаган экан, бунда чуқур маъно бор. Қироллар бундай ифодаларни ҳар доим ишлата бермайдилар. Бойазиддек буюк подшоҳни тор-мор келтирган соҳибқирон Амир Темурнинг давлати ўша фурсатда Осиёгина эмас, балки бутун дунёда энг қудратли бир давлатга айланган эди. Унинг кучи, маҳобати, қудрати барчага аён бўлган. Франсия ва Англия қироллари ана шу ҳақиқатни тушуниб етганлар. Шунинг учун ҳам Амир Темур давлати билан яхши муносабатлар ўрнатиш, доимий савдо ва бошқа алоқаларни кучайтирмоққа интилганлар.

Самарқанд университетининг профессори марҳум И. Умняковнинг 1960 йилги халқаро шарқшунослар конгрессида қилган доклади орқали Франсия ва Англия қироллари билан Амир Темур ўртасидаги ушбу ёзишмалар кенг илмий жамоатчиликка етказилган эди.

Биз бу воқеани эслатиш билан, Амир Темур тарихи бўйича Ўзбекистонда бундан олдин бажарилган ишларга диққатни тортмоқ истар эдик. Улардаги мавжуд ашёларни ижодий истифода этмоқ, илмий ишлардаги изчилликни сақламоқ тадқиқотларимизда илмийликнинг чуқурлашувига хизмат қилади. Яна ўтмиш тарихини ўрганишда хатлар, ҳужжатлар ҳам ғоят муҳим аҳамиятга эгадир. Уларнинг илмий таърифи матн, таржима, каталогларини тузишга ҳам диққат-эътиборни кучайтирмоқ лозим.

А. ҚАЮМОВ

Фалсафий гурунг

ШАРҚ МАЪНАВИЯТИ ИЛДИЗЛАРИ

Тараққиётнинг кўл (илмий-техника) кучи ва маънавий-руҳий қудрат орқали рўй беришини англаб етганлиги одамнинг онгли мавжудотга айланганидан кейинги энг буюк кашфиётидир. Кўл кучига сиғиниш кейинроқ Ғарбнинг, маънавий-руҳий оламни шарафлаш эса — Шарқнинг севимли мавзусига айланди. Шарқ тафаккурияти кўрсатадики, Олам ва Одам, Жамият ва Шахс, Яратган ва Яралган аввало, одамнинг ботиний-руҳий олами туфайли уйғунликка эришади. Шарқона тафаккур ана шу узвийликни мадҳ этади ва мустаҳкамлайди.

Ривоятлардан бирида айтилишича, Худо Шарққа шукурликни, ато этган эмиш. Ҳақиқатан ҳам, Шарқ Яратганнинг берганига, ҳаётга шукр қилади, Ғарб дунёни тинмай ўзгартириш, бойлик орттириш, янги-янги воситаларни, истеъмол молларини тадрижийликни инкор этувчи давлат ва жамият бошқариш тизимларини яратишга интилади.

XVI асрдан бошлаб Ғарб илми табиатни ҳамда жамиятни куч билан ўзгартиришга даъват этувчи ғояларни ёқлади. Шарқ эса ўзининг тарихий-маданий анъаналарига содиқ қолди, яъни, берганига шукур қилиб инсоннинг ботиний-руҳий оламини юксалтириш орқали Яратган билан Яралган ўртасидаги узвийликни мустаҳкамлашга интилаверди. Шарқнинг ижтимоий-фалсафий тафаккури диний қарашлар асосида ривожланганини Гегел ҳам таъкидлайди. Ғарбнинг моддий ишлаб чиқариш ва демократия соҳасидаги ютуқлари Шарққа ҳам таъсир этмай қолмади. Бироқ, кенг миқёсда олганда, Шарқнинг маънавий-руҳий изланишлари ҳамон ўзининг тарихий-маданий илдизларига таянади.

«Миллий тикланиш» газетасининг «Фалсафий гурунг» мавзуида бераётган мақолалари биз киммиз, дунёдаги ўрнимиз қандай, келгуси авлодларга нима қолдираяпмиз, олам, борлиқ, жамият ва инсон ҳақидаги ўйларимиз муқаддас ва умумбашарий тушунчаларга мосми каби саволларни ўртага ташламоқдаки, келажак ташвиши билан яшаётган ҳар бир зиё аҳли бу масалаларга ўз муносабатини билдириши зарур.

Шарқ маънавияти илдизлари фалсафий-диний қарашларда кенгроқ ўз ифодасини топади. Ғарбнинг ижтимоий-фалсафий ва ахлоқий қарашлари-ку Суқрот, Афлотун, Арасту таълимотлари орқали масихийликка бориб тақалади. Аммо ўрта асрларга келиб Ғарбда мавжуд борлиқни тадқиқ қилиш, тажрибага суяниш устунлик қила бошлади. Шарқ эса ҳаётни бой хаёлот, ички сезги ва ғайриақлий йўналишларда идрок этишни давом эттирди.

Шарқ маънавиятининг тарихий илдизларини асосан тўртта йирик фалсафий-диний ва маънавий-ахлоқий оқим ташкил этади. Биринчиси — зардўштийлик, иккинчиси — буддовийлик, учинчиси — конфусиёначилик, тўртинчиси эса исломиядир. Масихийлик Шарқда пайдо бўлган бўлсада, кейинчалик Ғарб эътиқодига айланди. Юқорида тилга олинган тўртта таълимотнинг барисида инсоннинг ботиний-руҳий оламини тадқиқ қилиш етакчилик қилади. Уларни бир-бирига яқинлаштирувчи белги ворисийлик, анъанавийликдир. Масалан, каттани ҳурмат қилиш, ота-боболар руҳига сиғиниш ва улар бошлаган анъаналарни давом эттириш Хитой ва Японияда, Марказий Осиё ва Ҳиндистонда қонун сифатида қабул қилинади. Шарқнинг бу хусусиятлари Ғарбга қолоқлик белгиси бўлиб кўринади. Шарқ учун Худо вақт ва макон билмас илоҳий кучдир. Ғарбда Худо илоҳий куч сифатида тан олинса-да, у кўпроқ одамнинг турмуши, мавжуд ҳаёти билан боғланган. Шарқда Худо — буюрувчи, хукмдор, Ғарбда эса маслаҳатчи, йўл бошловчи. Ҳатто у А. Тойнби, А. Швейсер, А. Бергсон, А. Мен, Н. А. Бердяев, В. С. Соловев ижодларида илмий куч даражасига кўтарилади. Шарқда Худо кўринмас борлиқни қамраб олган, Ғарбда у аниқ тасвирга, ҳатто одамсифат кўринишларга эга. Шарқда одам Худога, тақдирга тўла ишонади.

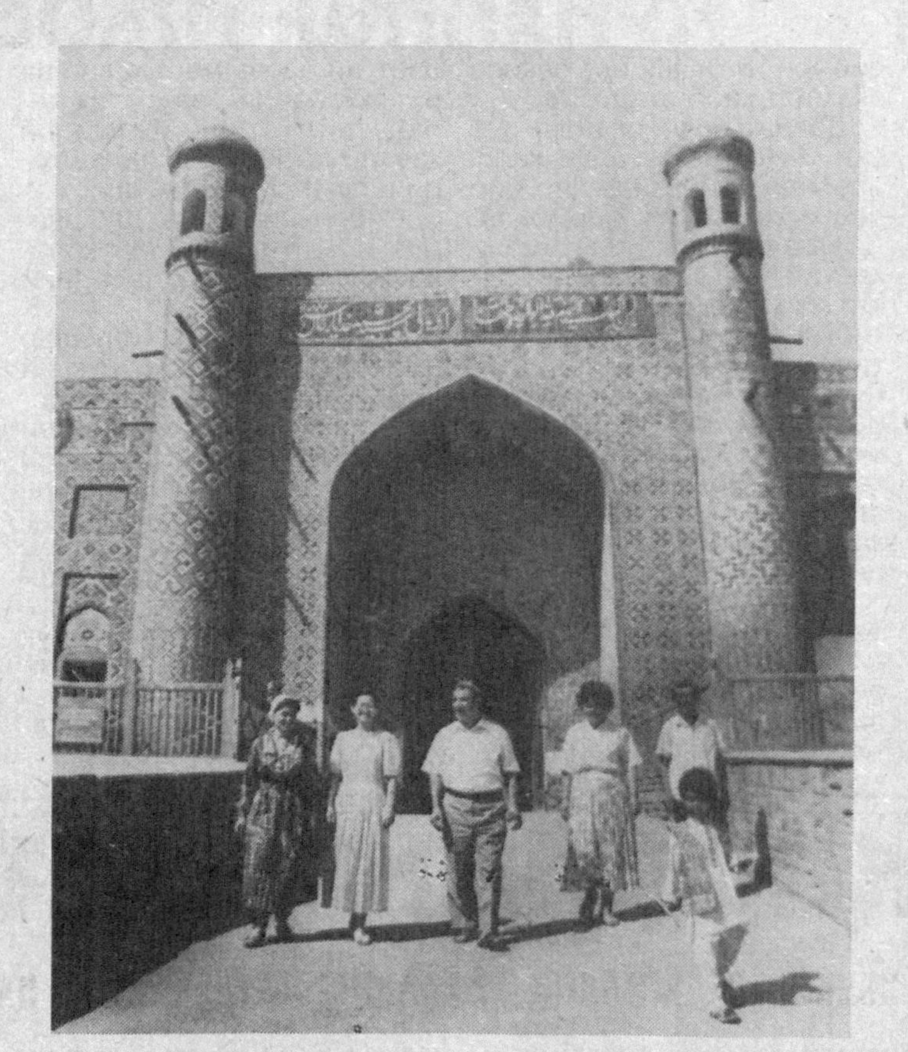

Зардўштийлик таълимотини оладиган бўлсак, у инсоният тарихидаги энг қадимий фалсафий-диний ва ахлоқий қарашлардан бири ҳисобланади. У араблар истилосигача Эрон, Озарбойжон, Ҳиндистон ва Марказий Осиёда кенг тарқалган. Ундаги борлиқ, худо, инсон ва ахлоқ ҳақидаги қарашлар буддовийликка, кришнага сиғинишга, масихийликка, исломияга ҳамда Ғарбнинг йирик мутафаккирлари Нитше, Блаватская ва Е. Рерихлар ижодига бевосита ёки билвосита таъсир кўрсатган. Ҳозирги пайтда зардўштийлар асосан Эрон, Сурия, Ироқ, Туркия ва Ҳиндистонда алоҳида мазҳаб бўлиб яшайдилар.

Зардўштийларнинг фалсафий-диний ва маънавий-ахлоқий қарашлари «Овесто» («Зенд-Овесто»)да ўз аксини топган. «Овесто»даги асосий қаҳрамонлар, қарама-қарши кучлар эзгулик (ёруғлик) билан ёвузлик (қоронғулик) ҳисобланади. Бир кунмас бир кун ёруғлик қоронғилик устидан ғалаба қозонади. Ёруғлик худоси Охура Мазданинг нурлари сингимаган ҳамма нарса гуноҳга ботган, ёвузлик, шахсиятпарастлик, манманлик, бадниятлилик каби ҳислатлар Аҳриман (қоронғулик худоси)га хос.

Зардўштийлар таълимотига кўра Худо ўзгармас, одам ҳаёти эса доимо ўзгарувчан. Худо — мангу, инсоннинг умри қисқа. Киши қанчалик югурмасин, қанчалик куйиб-пишиб дунёни ўзиники қилишга, бойлик орттиришга интилмасин, бари ўткинчи, ҳеч ким бу дунёдан рози кетган эмас. Худо ўзгармайдиган одамнинг дилига, ўйларига, ҳаётига осойишталик бахш этади, руҳини шод этади. Шундай экан, бу дунёдаги қорин ва мансаб ғамида тинмай чопишлар, дилозорликлар нечун? Йўқ, зардўштийлик таркидунёчиликка чақирмайди, у эзгуликни муқаддас билишга ва эзгулик орқали Худога, ботиний-руҳий камолатга эришишга даъват этади.

Зардўштийликнинг баъзи қолдиқлари ўтга сиғиниш билан боғлиқ халқ маросимларида ҳозиргача сақланиб қолган.

Қадимги ҳинд маданияти ва сивилизасиясининг вужудга келиши эрамиздан аввалги XX — XV асрларда Марказий Осиёдан кўчиб борган чорвадор орий қабилалари билан боғлиқ. Тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, орийлар маҳаллий аҳолидан фарқ қилган: уларнинг шаклланган мифологик, дунёвий ва ахлоқий қарашлари, юқори савиядаги хўжалик юритиш ва жамият ишларини бошқариш усуллари бўлган. Санскритда эса панжа, етти, шоли каби бизга таниш сўзлар учрайди. «Овесто»нинг ҳинд фалсафий-диний қарашларига бевосита таъсир этганлиги шубҳасиздир. Орийлар яратган «Ригведа», космогоник ҳамда фалсафий-диний қарашлар кейинчалик Ҳиндистон, Хитой, Монголия, Корея, Ветнам, Узоқ Шарқда кенг тарқалди, XVIII — XIX асрлардан бошлаб эса Ғарбда Шарқий диний-мистик оқимларнинг юзага келишида катта рол ўйнади. Даврлар ўтиши билан орийларнинг фалсафий-диний ва ахлоқий қарашлари ҳинд мифологияси билан бойиб буддовийлик орқали яна Марказий Осиёга қайтиб келди. Буддовийлик то араблар истилосигача Кушон давлатининг асосий мафкураси эди. Археологик топилмалар ва ёзма ёдгорликлар Сурхондарё ва Фарғона вилоятларида буддовийларнинг ибодатгоҳлари бўлгани, уларда минглаб тақводорлар яшаганидан хабар беради.

Маълумотларга қараганда, Сакиа Муни-Будда подшоҳнинг ўғли бўлган. Бой хаёлот ва ҳиссиёт эгаси Будда бир куни букчайган чолни кўриб қолади. Бу ким, деб сўрайди у ёнидаги кузатувчидан. Одам бир ҳолатда қолмайди, ёши ўтиб қарийди, белидан кучи кетгач ушбу чолга ўхшаб ҳассага суяниб қолади, деган жавоб олади у. Бошқа бир куни Будда баданига яра тошиб кетган ўта бадбашара кишини кўриб, бу ким, нима учун у бундай аянчли аҳволда, деб сўрайди. Одам танаси ҳар хил дардларга чалинади, оғир касаллик эса уни майиб қилиб қўйиши мумкин, деб жавоб беришади унга. Учинчи марта Будда бир тўда кишилар алланимани елкаларида кўтариб чопқиллаб боришаётганига дуч келади ва улар ким, нимани кўтариб кетишаяпти, деб сўрайди. Унга, киши ёшини яшаб, вақти-соати етиб бу дунёни тарк этади, ана шунда уни бошқалар дафн этадилар, деб жавоб беришади. Бу уч воқеа Будданинг ҳаёт ҳақидаги тасаввурларини алғов-далғов қилиб юборади. У кишиларга азоб-уқубатлардан қутулиш йўлини топиб беришга аҳд қилади. Кейинчалик Будда, азоб-уқубатлардан қутулиш йўллари маънавий-ахлоқий камолатга эришишни билишда, деган хулосага келади.

Буддовийликка, баъзан таркидунёчиликни тарғиб қилади, деган айб қўйишади. Тўғри, Будда фоний дунёни ўткинчи орзу-ҳавас, истакка берилишни азоб-уқубатлар манбаи, деб билади. Бироқ у инсоннинг маънавий-руҳий қувватига ишонади.

Конфусийнинг фалсафий-сиёсий ва ахлоқий қарашлари эса халқ анъаналари, ўтган авлодларнинг бой ҳаётий тажрибалари ва ҳаётий талабларига асосланган. Бир куни Конфусий шогирдлари билан сайр қилиб юрганда, сайёдга дуч келади. Қараса, сайёд қафасига фақат ёш қушчалар тушган. Конфусий бу ҳолнинг боисини сўрайди. Сайёд: — Булар тажрибасиз, ёш қушлар. Катта, тажрибали қушлар қафасга деярли тушмайди. Шунинг учун катта қушлардан ажралган ёш қушчаларгина қафасга тушган. Агар катта қушлар ёш қушчаларга эргашса, уларнинг иккаласи ҳам банди бўлади, — деб жавоб беради. Бу мисолдан Конфусий дарров хулоса чиқаради, синовлардан ўтган катталарнинг ҳаёти ва тажрибалари ёшлар учун яшаш мактаби бўлиши зарур. Енгилтаклик, манманлик, ўзининг жисмоний кучига ортиқча ишониш ёшларни тузоққа илинтиради. Шунинг учун ёшлар тинмай ўқиши, ота-боболари қолдирган бой меросни ўрганиши лозим.

Конфусий, ўтган авлодлар руҳини ёд этиш ва унга итоат қилишни ўз таълимотининг муҳим қисми, деб қараган. Шу билан бирга у руҳлардан узоқроқ бўлишни, уларга моддий ёрдам сўраб мурожаат қилмасликни маслаҳат беради.

Конфусий ўз таълимотининг ёйилиши ҳукмдорларнинг қўллаб қувватлашларига боғлиқ эканини яхши тушунган. Шунинг учун у ҳукмдорлар билан яқинлашишга, уларга хизмат қилишга, мамлакатни бошқаришда қатнашишга интилади. Албатта, бу интилиш шон-шуҳрат, бойлик ёки давлат орттириш бўлмай, туғилиб келаётган феодал муносабатларни ва шаклланаётган империяни қўллаб-қувватлашда адолат, тўғрилик, жамият қонунларини ҳурмат қилишни йўлга қўйишга хизмат қилган. Ўғрилик, порахўрлик, юлғичлик ва халқни алдаш билан бойлик орттирган кишиларни қоралаган. Шундай кишиларнинг молларини тортиб олиб, элга тарқатган. Конфусий оғир жиноят учун қатл қилишдан ҳам қайтмаган. Жамият тартибларини била туриб зўравонликка, жиноятга қўл урган амалдорларга ўта беаёв ва бундай кишиларни қатл этиш тарафдори бўлган. Хукмдорлар ҳақни ноҳақдан ажрата олиши, ҳар доим адолат ва ҳақиқат тарафдори бўлиши, ҳеч қандай совға, пора олмаслиги, йилда тўрт марта халқни йиғиб унга ўз вазифаларини тушунтириши кераклигини таъкидлаган. Бадқовоқлик ҳукмдорга ярашмаслигини ва у ҳар доим очиқ юз ва мулойим бўлиши шартлигини тушунган. Конфусий, давлатни ҳар томонлама камолатга етган кишилар бошқариши зарур, деб кўрсатади.

Конфусий тафаккурий қарашларга ҳеч қандай янгилик киритган эмас, деган фикр билдиришади. Бу фикрда маълум бир ҳақиқат бор. Конфусий унутилган анъаналарни, урф-одатларни қайта тиклаш, ўзигача шаклланган қарашларни тарғиб қилишга интилди. Лекин унинг давлат, жамият, шахс ва оила ҳақида билдирган айрим фикрлари худди бугун айтилгандек. Унинг таълимотида эҳтиёткорлик, тадбиркорлик, у ёки бу ишни бажаришда ҳиссиётга берилмаслик устун туради. Аслида бу хусусиятлар хитой халқига хослиги учун, Конфусий таълимоти давлат ва жамият бошқариши, маориф ва таълим тизимларига кенг сингиб, то ҳозиргача унга амал қилинади.

Шарқнинг, одамнинг бир елкасида эзгулик, иккинчи елкасида ёвузлик фариштаси ўтиради, одамнинг сўзи-ю амаллари ана шу фаришталар ҳукми билан-дир, деган қараши ҳаётнинг қарама-қаршиликларга тўла эканлигига ишорадир. Худди шунинг учун ҳам исломияда одамнинг маънавий-руҳий камолати шариат, тариқат маърифат ва ҳақиқат йўллари орқали содир бўлиши илгари сурилади.

Маънавиятнинг биринчи қадами шариат қонунларига итоат этишдир.

«Эй фарзанд, — деб ёзади Ғаззолий, — билгилки, тоат-ибодат яхши ва ёмон, гўзал ва хунук, ҳалол ва ҳаром ишларда, сўз ва амалда шариатга эргашмоқдан иборат. Ҳар вақт сўзлаганингу қилганинг, сўзламаганингу қилмаганинг — барчаси шариатга хосу мувофиқ келсин. Зеро, шариатда яхши деб топилмаган ишни қилмоқ гуноҳ саналади. Қачонки, мукаммал ибодат қилиб нафсоний иллатларни ўлдирмасанг, қалбинг маърифат нури ила мунаввар бўлмагай, тирилмагай!»

Кошифийнинг таъкидига кўра тариқат-фано, ҳақиқат — бақо. Яъниким, камолат йўли нафақат шариат қонунларини бажо этиш, шу билан бирга камолат учун тўсиқ бўладиган ўзининг зоҳирий ва ботин ниятларидан воз кечиш ҳамда бутун вужудини Ҳаққа бағишламоқдир. Тариқат тавба, тақво, маънавий-руҳий камолат йўлида фоний дунё неъматларидан воз кечиш, сабр, таваккал ва ризо каби мақомларни ўз ичига олади. Тариқатга ҳар бир киши эришиши мумкин. Маънавий камолат йўллари осон эмас, у энг аввало инсоннинг ботиний-руҳий жасоратига боғлиқ. Исо алайҳиссалом, ўликларни тирилтиришга қурбим етди, илло, аҳмоқнинг даъвосига ожиз қолдим, деган экан.

Имом Ғаззолий ишонч-эътиқоднинг турли кўринишларига тўхталиб, у эзгу ишлар билан боғлангандагина ҳақиқий фазилат касб этишини таъкидлайди. Қуръонда айтилишича, ишонч-эътиқод, тоат-ибодат масъулияти аввал осмон, ер, тоғу тошларга юклатилган, аммо улар бу масъулиятнинг юкини кўтаришга қурбилари етмаслигини англаб ундан воз кечишган, фақат одам уни ўз устига олишга журъат этган. Тўғри, одамнинг бу журъати унинг ўзига зулм қилғувчи эканлиги ва нодонлиги туфайли эди, дейилади. Қандай бўлмасин, одам Яратганга ишониш ва бу ишонч эътиқодни тоат-ибодат ва эзгу ишлар билан тасдиқлаш масъулиятини ўз устига олган.

Тариқатда зардўштийлик ва буддовийликдаги таркидунёчилик таъсири ҳам мавжудлигини кўрмаслик мумкин эмас. Бироқ бу таркидунёчилик тандан мутлақ воз кечиш бўлмай риё, бойлик, мансаб, айш-ишрат, ўткинчи нарсалар ва маънавиятни бойитмайдиган нафсиз илмларга берилишдан қочишга даъватдир.

Фоний дунёга, ўткинчи нарсалар, чеки йўқ ҳавасларга берилиш бир кунмас бир кун руҳни исёнга келтиради. Охир натижада киши барча уринишлари, югуриб чопганлари ўткинчи эканини, ҳаётда ҳаваслардан ҳам юқорироқ, орттирган молларидан ҳам қимматлироқ, зоҳирий фикрларидан ҳам ноёброқ нарса борлигини англай бошлайди. Баъзилар уни топади, баъзилар эса тополмайди. Тополмаган ёки топишни сидқидилдан истамаган одам умрининг охирида раҳм-шафқат ва нажот сўраб Худога мурожаат қилади. Унинг бу илтижосини динга қайтиш дейиш қийин бўлса-да, Одам Руҳининг Бепоён Чексизликка, Қудратли Кучга талпингани дейиш мумкин. Акс ҳолда дунёвий илм дарғалари Нютон, Эйнштейн, Борн, Швейтсер, Юнг, Фрейд, Бертран, Расселлар диндан маънавий-ахлоқий асос излаганларининг боиси не? Бу дунёдан ўз руҳига мос маънавий-ахлоқий асос тополмаган киши уни охиратдан. Худодан излаганини тушунса бўлади. Охират ҳақида ўйлашга чорлаш бутунлай таркидунёчиликка, жамият, оила олдидаги бурчдан мутлақ воз кечишга даъват эмас. Охират шариат қонунларини бузмасликка, ўз амалларида бу қонунлардан келиб чиқишга, доимо муқаддас туйғулар билан яшашга чорлашдир. Киши ўз ҳаракатларини жамият қонунларига мос тарзда амалга оширганидек, охират ҳам кишига ўз маънавиятини руҳий олам қонунларига мослаб бориши зарурлигини эслатади. Халқнинг, охиратни ўйла, деган ўгити кишини ҳаром-хариждан, нопокликдан, бадниятликдан сақлайди.

Давлат бошқаруви кунаро ўзгарувчан эҳтиёжларни қондириш, кунаро ўзгарувчан муносабатларни йўлга қўйишга қаратилган. Дин, ишончу эътиқод эса собит нарсалар, улар ўткинчи нарсаларни, тамойилларни эмас, пок инсон қалбини улуғлайдилар. Шунинг учун ҳам Ғаззолий, «қалбингни дунёнгдан ҳам покроқ, тозароқ тут!» — деб насиҳат қилади...

Юқоридаги фикрлардан Шарқ ва Ғарб бир-бирига қарама-қарши, уларнинг келгуси ривожланиши ҳам алоҳида-алоҳида кечади, деган хулоса келиб чиқмаслиги керак. Бундай фикрни тарғиб қилиш тараққиёт қонунларидан бехабарликдир. XXI аср халқларни, давлатларни бирбирларига яқинлаштириш асри бўлади. Давримизнинг йирик мутафаккири Шри Ауробиндо, келгусида давлатлар ҳам, динлар ҳам, миллатлар ҳам бўлмайди, инсоният бир оила, аҳл қавм бўлиб яшайди, деб башорат қилади. Пайти келиб шундай бўлади ҳам. Ижтимоий тараққиёт халқлар ва сивилизасияларнинг бирбирлари билан кенг алоқалар ўрнатишини, бир-бирларига яқинлашишини шундай шарт қилиб қўймоқдаки, Келгуси Дунё ва Келгуси Инсоннинг шаклланиши ана шу яқинлашиш жараёнига бевосита боғлиқ. Комил Дунё ва Комил Инсонни яратиш мақсади келгусида маънавий-руҳий тажрибаларга бой Шарқ, зоҳирий таъсирга иштиёқманд Ғарбни ўз кетидан эргаштирса ажаб эмас.

ВИКТОР АЛИМАСОВ,
педагогика фанлар номзоди

ЖУРНАЛИСТЛАР УСТОЗИ

Устоз! Бу сўз замирида жуда чуқур маъно ётади. Ўз шогирдларига бутун билими, тажрибаси билан бир қаторида ўз меҳри, қалб кўрини бера олган, бошқача қилиб айтганда ўзгаларга нур, зиё тарата олган олиму фузалоларни халқ Устоз деб улуғлайди, эъзозлайди. Ана шундай инсонлардан бири Тошкент давлат университети журналистика факултети услубият ва таҳрир кафедрасининг доценти, Республика журналистларининг отахони Анвар Шотурсунович Шомақсудов.

Анвар аканинг ҳаёт йўли бой, сермазмун ва ибратлидир. Иккинчи жаҳон уруши айни авжга чиққан пайт — 1943 йилнинг бошида эндигина 17 ёшга тўлган йигитча мактаб партасидан жанггоҳга юборилди. У минамётчи бўлиб жанг қилди, Руминия, Булғория, Венгрия ва Чехославакияда олиб борилган жангларда қатнашди.

1974 йил ватанига қайтгач, Ўрта Осиё Давлат университетининг филология факултетига ўқишга кирди. Университетни тугатгач, аспирантурада қолиб илмий тадқиқот билан шуғулланди ва «Муқимий сатирасининг тили» мавзусидаги номзодлик диссертациясини ёқлади. 1962 йилда у филология факултети қошидаги журналистика кафедрасига раҳбарлик қила бошлади, 1966 йилда ташкил этилган журналистика факультетининг асосчиларидан бири бўлди. Кейинчалик А. Шомақсудов бу факултетнинг декани лавозимида узоқ йиллар фаолият кўрсатди. Бу даврда факултет кенгайди, янги кафедралар ташкил этилди.

Услубият ва таҳрир кафедраси ташкил этилиши ҳамда кейинги фаолияти ҳам Анвар аканинг номи билан боғлиқ. Шунингдек, у университет халқ назорати қўмитасининг раиси лавозимида ҳам ишлади. Шу билан биргаликда А. Шомақсудов бўлғуси журналист талабалаларга ўзбек тили услубияти ва таҳрир илмидан таълим берди.

Шуни таъкидлаш керакки, А. Шомақсудов ўзбек тили услубияти фанининг шаклланиши ва тараққиётига муносиб ҳисса қўшган олимдир.

Домла яратган ўзбек тили стилистикасига оид қатор дарслик ва қўлланмалар, тадқиқотлар бўлажак журналист, тилчи ва адабиётчилар учун асосий илмий дастур бўлиб хизмат қилмоқда. Иқтидорли услубшунос, матбуот тилининг билгичи бўлган Анвар аканинг асарлари, кўплаб рисола ва мақолалари илмий жамоатчилик томонидан муносиб баҳоланади. У қатор орден ва медаллар билан тақдирланган; «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими» унвонига сазовор бўлди.

Ўз умрининг ярим асрдан кўпроғини Тошкент Давлат университети билан боғлаган Анвар ака ҳали ҳам куч-ғайрат билан ёшларга таълим-тарбия бериб келмоқда. У пири-давлат оила бошлиғи, ажойиб фарзандларнинг ардоқли отаси, набираларининг суюкли бобоси ҳамдир.

Ҳурматли домламиз Анвар Шотурсунович Шомақсудов қутлуғ 70 ёшга тўлдилар. Биз, домланинг кўп сонли шогирдлари азиз устозимизни бу муборак айём билан чин дилдан табрик этамиз ва у кишига доимий сиҳат-саломатлик, узоқ умр, бахт-саодат, илмий ва мураббийлик ишларида янада равнақ тилаймиз.

ДОИМО ОМОН БЎЛИНГ, АЗИЗ УСТОЗ!

И. ТОШАЛИЕВ,
М. ХУДОЙҚУЛОВ,
журналистика факултети ўқитувчилари

МУНИСИМ, МЕҲРИБОНИМ, ОҚИЛАМ

«Саодат»га тўёна

Куни кеча Самарқандда «Саодат»нинг 70 йиллик тўйини нишонлаб қайтдик. Учрашувлар катта байрамга айланди. Маънавиятимизнинг шодиёнасидан олган таассуротларимиз, давра ва самимий суҳбатларнинг ҳар бири, бир олам эди.

Негаки, «Саодат» адабиётимиз хазинасини бебаҳо дурдоналар билан бойитган ва бойитиб келаётган не-не фозилаларни тарбия айлаган, элга танитган қутлуғ даргоҳдир.

Ёзувчининг изи мармар тошда қолади, дейдилар. Излари мармар тошларда қолган, ҳар бир айтган сўзи, асарлари ҳикматларга айланган эъзозли устозларнинг, умидли, истеъдодли шогирдларнинг бошини силаган «Саодат»имизга биз ҳамиша қалбимиз тўла эҳтиром билан борамиз.

Бу журнал саҳифаларида не-не мунис, меҳнаткаш аёлларнинг ўтли нафаслари бор. Не-не қалам соҳибалари шу журналда чиниқиб, журналистик поғоналардан кўтарилиб, етуклик шаҳодатномасини олганлар.

У минглаб оналар, барчин қизлар, келинчакларнинг севимли, оқила маслаҳатгўйидир.

Ижодкор аёлларимиз, иқтидорли ҳунарпешалар, санъаткор, тикувчи, шифокор, ишчи, деҳқон аёлларнинг меҳнати, ўй-дунёси ана шу журнал орқали ўқувчиларга етиб бораяпти.

Барча аёлларга бирдек сирдош, юрагига ҳамдам «Саодат»нинг мухлислари, ўқувчилари, унинг ўгитларини тинглагувчилари тобора кўпайиб бораётгани қувонтиради бизни.

Оналик, болалик, маъсумаликнинг унутилмас эпопеяларини ёритиб келаётган «Саодат»имизнинг пойи қадамлари Самарқандга хуш келди. Вилоятда янги-янги «Саодат» клублари, қабулхоналари очилди.

Бу дунёда устозлар ўгити, меҳри ўлмайди. Устозлар берган сабоқлар, кимёларга менгзалгувчи йўл-йўриқлар ўлмайди. Ана шу ўгитларни «Саодат»нинг биринчи сонидан бошлаб то шу кунлардаги сонигача йиғиб, асраб келаётган кекса аёлларнинг суҳбатларини тинглаш нақадар гаштли эди. «Саодат»нинг йўли бу — бизнинг йўлимиз, дейдилар улар. Биз ундан пазандаликни ўрганамиз, биз ундан орасталикни, чеварликни, хуш муомилани, оилани мустаҳкамлаш сирларини, бекаликнинг асрорларини, бола тарбиясини, ҳусну латофат сабоқларини, меҳрибон-мушфиқ хислатни камолга етказишни ўрганганмиз, дейдилар оналар.

Самарқанд заминидаги учрашувларда севимли шоираларимиз — Бибисора Туробова, Хосият Бобомуродова, Эркатош Шукурова ва уларнинг ўнлаб шогирдлари давраларни тўлдириб ўтирдилар. Журналнинг аралашуви, фойдали йўл-йўриқлари боис тотувлашиб кетган оилаларнинг вакиллари, қайноналар, келинлар, Ростонбуви-ю Зийрахонлар бўлиб сўзладилар.

Каттақўрғон Бухоро ва Самарқанддек илмий-маданий марказларни бирлаштириб турувчи, савдо-тижорати, ҳунармандчилиги анча ривожланган шаҳарлардан бири. Ўзбек мумтоз адабиётининг муносиб вакиллари Сўфи Оллоёр, Шавқий, Вола, Мирий, Хиромийлар, Ҳакима ва Мутрибалар ватанида ҳозирги кунда ҳам ҳар бир уриб турган юракда шеър ишқи яшайди. Бунда шеърпараст ёш истеъдодлар талай. «Саодат» байрами — шеъриятимизнинг байрамига айланиб кетганлигининг ҳам боиси шул.

Ўтган асрда яшаган шоира Ҳакима ва унинг шогирди Мутрибаларнинг номлари, ғазаллари ёдга олинди.

Киши билғайму йўл бир раҳнамосиз,
Очилмас ғунча булбулсиз,навосиз.
Тутиб илкимни бир пири камола,
Киритти боғи ашъор ичра олий.
У пири шоира— устоз Ҳакима,
Анга шогирди содиқман камина,
Анингдек кўрмадим бир нуктадоне,
Энди гўёки донишманд юноний.

Ўз вақтида Мутриба устози Ҳакимага шундай эҳтиром билдирган эди.

Каттақўрғоннинг ҳар бир тошида, ҳар бир сўқмоғида ўтган азизларнинг ёди бор.

Каттақўрғоннинггина эмас, ўзбек адабиётининг ҳам севимли фарзанди бўлган шоиримиз Мамарасул Бобоевнинг ёзиб қолдирган ушбу миннатдор сатрлари ҳам «Саодат»нинг 70 йиллик тўйида тилга олинди:

Яна кўндим, эй менинг дарём,
Азиз шаҳрим, ҳамшаҳарларим.
Сенда олсам бир нафас ором,
Тоғдек кучга тўлар юрагим.
Ва миннатдор куйчи турнадек,
Яна баланд этаман парвоз.
Қалбинг билан қалбим бирга деб,
Осмонимдан бераман овоз.

Инсондаги энг катта бойлик нима, деб сўраб қоладилар баъзан. Наздимда инсондаги энг катта, ноёб бойлик бу — қалб бойлигидир. Қалб бойлигидан ортиқроқ дунё йўқдир. Дунё кенг, беҳудуд, гўзал, фусункор. Унинг манзиллари, сўқмоқлари беҳисоб. Инсон юраги ҳам шундай.

Инсон юрагини инсон юрагига танитган «Саодат»им... Сенинг хайрли сўқмоқларингдан бориб орзу манзилларига етганлар қанча!

Журнал тўйи баҳона оналар дилдан сўзладилар. «Саодат»дек ҳамдарди борлигидан миннатдор бўлиб юракларини ёздилар. Ўзани кенг бу дарёдан сув ичганлар, саховатли бу онадан фотиҳа олганлар, улуғвор қояларни бағрига яширган шу тоққа суянганлар сўзладилар. Дил изҳорларининг чеки йўқ эди.

Биз аёлга бир «Саодат», бир муҳаббат бўлса бас,
Сўнг яна озгина бахту иқболга шафоат бўлса бас,
Биз тоғмиз, биз гулмиз, ҳурмиз... керакда қатра нур,
Бу кўнгил ичра хаёлу,
дилхоҳ бир тахт бўлса бас,
Меҳримиз дарёйи
Сирдир... шаҳодат бўлса бас.

21-сонли мактаб талабалари, ўқитувчилари билан бўлган учрашувимиз айниқса мароқли бўлди. Мактабнинг кўҳна, бой кутубхонаси қошида «Саодат клуби»нинг ташкил қилиниши аёллар учун айни муддао эди. Жамоатчилик асосида ташкил бўлган бу клубда туман хотин-қизларининг талаб, таклиф ва эҳтиёжларини ўрганувчи доимий иш кабинети ҳам бор. Бу деган сўз туман аёллари худди журнал даргоҳига кириб келгандек, бу клуб ходималарининг олдига келиб турадилар.

Биз «Саодат» деймиз... асли ул минг ҳикмат қомуси,
Бир қатида бол иси бор, бир қатида гул иси,
Ул етиб борган уйнинг мисли муаттар наргиси,
Ҳар кўнгилнинг зоридир ул, ҳар юракнинг муниси,
Сиз бамисли хумойи қушсиз... «Саодат» бўлса бас.

Ургут Марказий Осиёдаги қадимги аждодларимиз ҳаётидан гувоҳлик берувчи тарихий манзиллардан бири. Бу ҳудуддаги очиқ музейлар бизга олис ўтмишдаги ота-боболаримизнинг кўҳна маданияти, турмуш тарзини ўзига хос қирралари ҳақида ҳикоя қиладилар.

Ургутликларнинг ота-боболари маданиятли, адабиёт ва санъатга қизиқувчан, ижодкор, ҳунарманд, қўли гул уста кишилар бўлишган.

Бу ерда атлас, ип газлама, гилам, вино, зираворлар, лимонад, сопол идишлар, оҳак тайёрлаш, ғишт пишириш корхоналари бор. Ургут тамаки заводи энг йирик корхона ҳисобланади. Ургутнинг «Лола», «Шахмат», «Коса гул», «Пиёлагул», «Турна», «Шохча» нусхали гиламларнинг таърифи бир жаҳон. Ургут гиламлари Монреал павилёнларига ҳам қўйилган. Маҳобатли тоғлар, зилол чашмалар, париру қизларни, мусаффо ҳаво, юлдузли кечаларни бағрига яширган фусункор бу ўлканинг таърифига сўз етмайди. Соҳибқирон Амир Темур Самарқанддан Ургутга йўл олганида ҳамроҳларини бирор жойда тўхтаб сув ичмоқ ёки тин олмоққа қўймас экан. То Ургут тупроғига, унинг зилол чашмаларига етмагунча улар от чоптириб, шамолдек елиб келаверар эканлар. Ургут Темур йигитларининг кўзларини, отларининг туёғини ўйнатган диёр, дейишади. Ҳозир ҳам шундай. Ургут отларнинг туёғини, инсон кўзларини эмас, юрагини ҳам ўйнатган диёрдир.

Ғўс деб аталган қишлоқни айтмайсизми. Бу ерда санъатни севмайдиган, қўшиқ ёки рақс ижро этишни билмайдиган, бирон бир чолғу асбобини чалолмайдиган кишини топиш маҳол. Ғўс қишлоғида айтилган она алласи тоғларда, ғорларда, булоқларнинг қўшиғида акс садо беради. Кўкдаги уч кунлик ҳилол Ғўс гўзалларининг қоши ёйидан ўзига андоза олган эмиш. Тоғлардан энтикиб, туғёнлар узра бош қўйиб шовқин солаётган шаршаралар тўлқин урмоқ қудратини шу тоғли аёлларнинг сунбул сочларидан ўрганган эмиш. Сарин еллар майин куйламоқ санъатини оналарнинг алласидан олганмиш. Ғўс аёллари ўтган йўлларда мушк-анбар бўйлари тўкилар эмиш.

Ургут шаҳри дарвозасини ёш, истеъдодли меъмор Ҳошим Маҳмадиёров яратган. Дарвозаси бўлган шаҳардан файзу барака кўтарилмайди.

Тоғларга чўзилиб ётган йўллар чўққилар устида илиниб қолган қуёш нуридан қора тасмадай йилтирайди. Янги уйлар... Уларнинг кўпи икки қаватли.

— Икки йил ичида Ургут шаҳрида кўплаб турар жойлар ва жамоат бинолари тикланди. Муболаға эмас, болалар боғчаларидаги шароит Америқоникидан қолишмайди, қишда чўмиладиган ҳовузларигача бор. Уларни кўрганда беихтиёр бола бўлиб қолгинг келади, — дейди Ургут ҳокими Ўлмас Маҳматмуродов. — Бинолар ҳашар йўли билан тикланаётир. Қурилиш ишларига ота-оналар, фахрийлар бош-қошлик қилишади.

— Мустақиллик шарофати билан ҳамма қурувчига айлангани рост, — дея унинг гапини тасдиқлашади қариялар.

Янги ташхис маркази, телевидение биноси, пичоқчилик, кулолчилик расталари... Мана, мустақиллик майдони... Унда биллур заррачалар таратиб турган улкан фаввора ва юздан ортиқ жажжи фаввораларнинг мафтуни бўлмай иложингиз йўқ.

Ғўс маҳалласида ислими усулида қурилган, ўймакорлик билан нақш солинган чойхонанинг устунлари ҳайратомуз. Халқ ўз жамғармалари ҳисобига чойхона, ҳаммом, болалар боғчалари, намозгоҳлар қуриб бераётган Камол Шароповдек саҳий инсонлардан миннатдор.

Ул-менман, ул-сизсиз,
ул-элнинг мунис қизи,
Ўтли давра ичрамиз...
бир «Саодат» бўлса бас.

Халққа ҳамнафаслик бахти, саодати билан меҳнат, ижод қилаётган севимли журналимизнинг тўйи бу— барчамизнинг тўйимиз.

Азиз ҳамкасбларимизга саодатингиз, шодиёна кунларингиз муборак бўлсин, деймиз.

Эътибор ОХУНОВА
Қосимжон қизи

НАФИС МАЖЛИСЛАР

АБДУЛЛА ҚАҲҲОР ЧОРБОҒИДА

Абдулла Қаҳҳор ўзининг ибратли, камёб одатлари билан яқин дўстлари, шогирдлари олдида салобатли, нуроний отахон эдилар. У киши муомалада катта-кичикни бирдай эътибор билан тинглар, жавоб беришга келганда ҳеч шошилмас эдилар. Бу фазилат фақат шундай буюк инсонларда учраса керак, деб билар эдим. Ҳозир ҳам шу фикрдаман. Абдулла Қаҳҳорнинг буюк ёзувчилигини ёшлигимда англаган эдим. Чунки у киши халқ ичида жуда машҳур эдилар. Аммо шундай буюк инсон билан учрашиш насиб бўлади деб мен ҳеч қачон ўйламаган эдим. Тақдирни қарангки, бундай бахт менга ҳам насиб қилди.

x x x

...60-йиллар чамаси, машҳур диктор Қодир Маҳсумов билан бирга Бешёғоч даҳасида кетиб бораётиб, Абдулла Қаҳҳорни кўчада Кибриёхоним ва яна бир қизча ёнларида бор эди, учратиб қолдик. Салом-аликдан сўнг Қодир ака мени у кишига таништирдилар. Мана, танишинг, иқтидорли ёш композитор Сайфи Жалил дедилар, мен эса қизариб-бўзариб қуллуқ қилдим холос, бир нима дея олмадим ҳам. Абдулла Қаҳҳор мен томонга қараб қўйиб, ғойибона биламан бу йигитчани, ажойиб қўшиқларини ҳузур қилиб эшитаман, кейин Ҳалимахоним ва Яшинлар ҳам гапиришган, деб қолдилар. Мен эса ҳамон икки қўлим кўксимда эди. Шундай қилиб, таниш бўлиб қолдик. Шу куни мен шодлигимдан ўзимни қўярга жой топа олмас эдим.

... Баҳор кезлари эди. Қодир Маҳсум менга телефон қилиб қолдилар.

— Сайфижон, бир таклиф бор. Агар йўқ демасангиз, Абдулла акани кўргани Дўрмондаги боғларига бир чиқсак. Машина ҳам бор, Саид Аҳмад ўз «Москвич»ида олиб боради. Уч-тўрт киши бўлиб чиқамиз, дедилар.

Мен таклифни бажонидил қабул қилдим.

Саид Аҳмаднинг эскироқ «Москвич»ида уч киши бўлиб йўлга тушдик, йўл-йўлакай, Асқад Мухторнинг эски ҳовлисига кириб хабар қилиб ўтдик. Сўнг ёзувчи Суннатилла Анорбоевнинг каттагина дала ҳовлисига кириб чиқдик. Анорбоев қўлларида кетмон, терга ботиб шудгор ўртасида турган эканлар.

— Мен боролмасам керак. Шу якшанбани чопиққа бағишлаган эдим, — дедилар.

Биз яна йўлга тушдик. Йўлда кичик харажат қилиб, ниҳоят, Дўрмондаги боққа етиб келдик.

Абдулла ака бизни табассум билан кутиб олдилар. Биз дарров ошга ҳаракат қилдик. Қодир ака ошпазлик қилдилар. Чунки ошни қойил қилар эдилар. Мен ўчоққа ўт ёқиб турдим.

Бир оздан сўнг Саид Аҳмад қозон бошига келиб, «Сайфи, бу ўчоқни ташланг. Юринг, гап бор», дедилар.

Биз боғ айвонига бордик. Саид Аҳмад деворга илиниб турган дуторни олиб қўлимга бердилар. «Чалинг, тўй тўйдек бўлсин-да, биз фақат домлани зиёрат қилгани келганмиз десангиз, янглишасиз. Биз ўйнагани ҳам келганмиз», дедилар.

Шунда Абдулла Қаҳҳор ҳозиржавоблик билан ҳазилнамо, «дийдор баҳона-ю ўйин ғанимат демоқчисиз-да», дедилар. Саид Аҳмад яна ҳазилни улаб кетиб, «Унисиям, бунисиям десак нима бўлади?» — деб кулги қилди.

Домла: «Бўлади, бўлади», — деб жавоб бердилар.

Мен дуторни энди созлаётган эдим ҳам, Қодир ака чақириб қолдилар: — «Сайфиддин, ош ярим соатлар чамаси тайёр бўлади. Шунинг учун манави пиёлани олинг-да, дарров бўшатинг»...

Мен: «қандай бўларкин», десам, «Яхши бўлади, кейин хурсанд бўласиз», деб кулдилар.

Мен бўшатдим. Бир замон ўчоқ бошига Домла ҳам келдилар. «Ҳа, йигитлар, ҳорманглар», — дедилар-да: «бу, Кибриёхон тағин билиб қолмасинлар, Қодиржон, қани, битта тўлдириб қуйинг, кейин айвонда рюмкада оз-оз бўлади», деб озгина жизза билан закуска қилдилар. Сўнг менга қараб: «Сайфижон, қани юринг энди, бир эшитайлик», деб айвон томон йўл олдилар. Мен орқаларидан эргашдим.

Яна дуторни созладим. Нимани айтсам экан, деб бироз ўйланиб қолувдим. Домла тушуниб, менга далда бердилар: — «нимани хоҳласангиз, шуни айтинг».

Саид Аҳмад сўзга қўшилиб:

— Э... э... Сайфи бор-йўғи учта ашула билади, холос, — деб сирни очиб қўйдилар.

Мен янги ўрганган қўшиғим бор, аммо қўшиқнинг ўзи янги эмас, деб киссамдан ашула дафтарчамни олиб варақлаб, Зебуннисонинг «Инжост» қўшиғини бошладим. Товушим жуда тобида эканми ёки ҳалиги май туртки бўлдими, авжини меъёридан сал кўпроқ ушлаб турибман. Буни менга қўшиқни айтиб бўлганимдан кейин Домла секин маълум қилдилар. Сўнг қўшиб қўйдилар: «барои ризо эмас, барои Худо деб ўқийверинг». Абдулла ака форс тилини яхши билар эдилар. Шу гапдан кейин қўшиқ сўзини тўғри ўқийдиган бўлдим ва умуман, ғазал мазмунига эътиборни кучайтирдим.

Ўша ўтиришда Домла сўраб қолдилар:

— Шу, «Фарғона тонг отгунча» қўшиғининг куйи кимники? Мен халқники бўлса керак, дедим. Домла: Ҳа, тўғри, халқники. Лекин илгарилар бошқа шеър билан айтиларди, аммо Хазиний жуда боплаб шеърни битган-да, бирон мисрани ташлаб кетиб бўлмайди, билиниб қолади. Мен бу қўшиқни патнисаки айтилишини эшитганман, — дедилар-да, яна қўшиб қўйдилар: сиз ҳам ёмон айтмадингиз. Мен бу қўшиқни ҳар куни бажонидил эшитишга тайёрман.

Ўтиришимиз поёнида Абдулла ака шу қўшиқни мендан яна бир бор айтишимни илтимос қилдилар ва мен албатта бажо келтирдим.

Шу-шу бўлиб, мен шу қўшиқни ўзимга дастур қилиб олдим. Албатта, ўзим басталаган қўшиқларимни ҳам айтиб берар эдим, қўшиқларим ичида айниқса Атойи сўзи билан «Хони васлинг» деб бошланадиган ва Завқий сўзи билан «Жамолинг васфини» қўшиқлари Домлага жуда маъқул бўлар эди. Айниқса Атойи ҳақида сўзлаб туриб, Атойи яхши шоир, аммо унча машҳур эмас, Атойи шеърини куйга солиб қўшиқ қилганингиз жуда яхши бўлибди, баъзан шеърни куй машҳур қилади. Лутфий ҳам жуда ўткир, зукко шоир бўлганлар, деб қўшиб қўйдилар. Мен бу пурмаъно сўзларни ҳузур қилиб тинглар эдим. Домла сўзини давом этиб, кўпроқ Саъдий, Бедилни мутолаа қиламан. Форсий тилнинг ўзига хос нафислиги бор, қолаверса, булар улкан фалсафий шеърлардир. Абдулла аканинг бу тарихий, адабий ҳикояларини дастурхон атрофига йиғилган адиблар, шогирдлари бажонидил, катта иштиёқ билан тинглар ва гап қўшмас эдилар. Агарда гап қўшилса, шу томон қараб, марҳамат, давом эттиринг дегандек, қандайдир ноқулайлик келиб чиқиши мумкин эди. Мен буни бир неча бор сезганман. Бир куни шундай бўлди. Домла сўзларини тугатмасдан кимдир сўзни илиб кетиб сўзлайверди, Домла жим қулоқ солавердилар, Домла сўзни давом этмоқчи бўлдилар шекилли, яна кимдир сўзни илиб кетди, ниҳоят, Асқад ака гапга қўшилиб, Домла, бу, оғайнилар гапниям роса белига тепишди, энди ҳикоя чала қолмасин, мавзу, қизиқ экан, — дедилар.

Домла ҳикояни давом эттиришдан олдин бир қизиқ воқеани айтдилар: Мен бир куни опера театрига Чайковскийнинг «Евгений Онегин» операсига тушдим, мусиқа ниҳоят гўзал, ундаги ариялар, дуэтлар кишини ўзига тортарди, аммо хўр бўлиб айтганда мен ҳеч нарсани тушунмадим. Ҳозирги ҳангома ҳам шунга бироз ўхшаб кетади, — дедилар-да ҳикояни давом этдилар.

Домла ниҳоятда нозик таб эдилар, лекин бошқани учирма сўзлар билан табини тирриқ қилмас, эҳтиёткорлик билан тушунтиришга ҳаракат қилар эдилар.

Абдулла Қаҳҳорнинг вафотидан сўнг (1968) 70-80-йилларда ҳам деярли ҳар гурунгларда, кимникида бўлмасин, Абдулла акани эслаб, у кишининг қизиқ латифалари, ҳикоялари, ҳангомаларини уларга ўзимиз тўқиган ҳангомаю латифаларимизни қўшиб гапирар эдик.

Буюк инсон, буюк ёзувчи, драматург шарофати билан мен бир қанча шоирлар, ёзувчилар, таржимонлар билан ошна-оғайни бўлиб қолдим ва ижодий ҳамкорлик қилдим. Ҳозирги кунда ҳам ижодий ҳамкорлигимиз узилгани йўқ.

Яқинда мен «Миллий тикланиш» газетаси бош муҳаррири, ёзувчимиз Иброҳим Ғафуровга учрашиб, Абдулла Қаҳҳор билан боғлиқ, фотосуратларни кўрсатдим. У киши суратларни кўриб чиқиб, мендан, бир хотира ёзишни сўрадилар.

Мен бир композитор сифатида, ҳаётда бўлиб ўтган воқеаларни баъзи бирларини эслаб қоғозга туширишга ҳаракат қилдим. Шундай қилиб, буюк инсон билан бўлган ижодий ва ҳаётий суҳбатлар менга кўп ижобий ҳолатларни бахш этди. Шунинг учун мен бу ўтган кунлар, йилларни ҳаётимнинг энг бахтли кунлари бўлса ажаб эмас, дегим келади. Яна икки йилдан сўнг (1997) А. Қаҳҳор таваллудига 90 йил тўлади. Руҳлари доим шод бўлсин!

Сайфи ЖАЛИЛ,
профессор

ЖОНКУЯР МУРАББИЙ

Тошкент Давлат университети профессори, Олий Мактаб фанлари халқаро академиясининг ҳақиқий аъзоси Зайнобиддинов С. З.га

Муҳтарам Сирожиддин Зайнобиддинович!

Мен чексиз қувонч ва чуқур мамнуният билан сизга шуни маълум этаманки, сиз Олий Мактаб фанлари халқаро академиясининг умум йиллик йиғилишининг қарорига кўра, ушбу академиянинг ҳақиқий аъзоси этиб сайландингиз (табиий фанлар бўлими бўйича).

Шу муносабат билан президиум сизни муборакбод этади ва академиянинг олий ва шарафли мақсадлари йўлида самарали иш олиб боришингизга умид қилади.

Сизга ижодий муваффақият ва сиҳат-саломатлик тилайман.

Академия президенти
В. Е. Шукшунов

Ўзбек олими Сирожиддин Зайнобиддинов Олий Мактаб фанлари халқаро академиясининг ҳақиқий аъзоси этиб сайланди. Ушбу академия икки йил олдин Москвада ташкил топди. Ҳозирда бу даргоҳ АҚШ, Германия, МДҲ, Буюк Британия, Япония, Хитой, Шимолий Корея мамлакатларидан 240 таниқли мутахассис ва олимларни ўзида бирлаштирди. 30 дан ортиқ йирик ўқув ва илмий муассасалар ушбу академиянинг жамоа аъзолари ҳисобланади, ТошДУ шулар жумласидандир. Халқаро академиянинг асосий мақсади — бу, олий мактабларда иш олиб борувчи олимларни йиғиб, биргаликда ўртага қўйилган долзарб масалаларни ҳал қилиш ва уларни ўзаро жипслаштириш, қолаверса, энг замонавий талаблардан келиб чиққан ҳолда муаммолар ечимини топишдан иборатдир.

Академиянинг ҳақиқий аъзолари этиб, ўзининг илмий йўналишида йирик мутахассис ҳисобланган, фан ривожига улкан назарий ва амалий ҳисса қўшган, ҳамда Олий мактаб ривожида ўзининг бой тажрибасига эга бўлган олимлар сайланади. Шунинг учун бу академияга ўзбек олими С. Зайнобиддиновнинг сайланиши тасодиф эмас.

С. Зайнобиддинов 1945 йили Андижон вилоятининг Булоқбоши туманида меҳнаткаш оилада дунёга келди. 1963 йили ўрта мактабни олтин медалга тамомлаб, ТошДУнинг физика факултетига ўқишга кирди. 1971 йили (ҳарбий хизматдан сўнг) ТошДУда ўқишни тамомлаб, шу факултетда лаборант, ассистент, илмий ходим, 1979-80 йилларда эса Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги бош мутахассиси бўлиб ишлади. 1981 йилдан шу кунгача ТошДУ физика факултетининг ярим ўтказгичлар ва диэлектриклар физикаси кафедрасининг мудири, 1992 йилдан бошлаб бир вақтда шу факултетнинг декани вазифасида фаолият кўрсатиб келмоқда.

С. Зайнобиддинов физика соҳасида таниқли олим, ярим ўтказгичлар физикаси муаммолари бўйича илмий ишлари билан халқаро илмий жамоа томонидан тан олинган, бу йўналишда илмий мактаб яратган ташкилотчи ва раҳбардир. У 150 дан ортиқ илмий мақолалар, ихтиролар, рисола, дарслик ва ўқув қўлланмаларининг муаллифидир. С. З. Зайнобиддинов 1977 йилда номзодлик диссертатсиясини, 1987 йилда эса докторлик диссертациясини ёқлади ва 1988 йили унга профессорлик илмий унвони берилди. Ушбу эришилган ютуқлар эвазига С. Зайнобиддинов бир гуруҳ олимлар билан биргаликда Республикамиз Президенти И. А. Каримовнинг 1992 йил 4 майдаги қарори билан фан ва техника соҳасидаги Абу Райҳон Беруний номидаги Ўзбекистон Республикасининг давлат мукофотига сазофор бўлди.

Ўқувчилик йилларида у киши синфдошлари билан биргаликда ўқитувчиларга ёрдам бериш мақсадида табиий фанлар учун ҳар хил кўргазмали қуроллар ясаган эканлар. Оддийгина бўлиб кўринган бу машғулотлар, у кишининг табиий фанларга бўлган қизиқиши, айниқса физика фанига бўлган муносабати, келажакда физик бўлиш орзусида ТошДУнинг физика факултетига етаклаган бўлса ажабмас.

Талабалик йилларидаги туб бурилиш нуқталаридан бири Сирожиддин аканинг 5 курс бошларида бир гуруҳ талабалар билан собиқ Ленинград (Санкт-Петербург) шаҳридаги ярим ўтказгичлар соҳасидаги йирик илмий марказга амалиётга боришида бўлди.

— Мен физиканинг жаҳон миқёсидаги йирик ушбу марказида, — деб эслайди С. Зайнобиддинов, — фаннинг улкан намояндалари: Б. И. Болтакс, А. Р. Регел, В. М. Тучкевич каби буюк олимларни кўриб, улар билан ёнма-ён ишлашга, уларнинг маърузаларини тинглашга муяссар бўлдим ва мана шу сиймоларнинг ҳаёт тарзи менинг келажагимни, ҳаёт йўлимни аниқлади.

С. Зайнобиддинов илмий-тадқиқот ишларининг асосий моҳияти ярим ўтказгичлардан, хусусан, кремнийнинг физикавий хусусиятларидан халқ хўжалигида самарали фойдаланиш, унинг таркибида бўлаётган жараёнларни ўрганиш ва бу жараёнларни мақсадга мувофиқ равишда бошқариш усулларини ишлаб чиқишдан иборат. Бу соҳада С. Зайнобиддинов мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигидаги олимлар, мутахассислар билан биргаликда кремнийга ҳар хил аралашмали атомлар киритиб, унинг хусусиятларини ёруғлик, иссиқлик, босим, радиатсия ва бошқа турдаги ташқи таъсирлар ёрдамида бошқариш имкониятлари борлигини аниқладилар. Бу натижаларни бир қисми ихтиро сифатида тан олиниб, С. Занобиддиновга 5 та муаллифлик гувоҳномаси берилди.

Физика фани мияни фаол ишлашини талаб қилувчи соҳадир. Шу туфайли бўлса керак, Сирожиддин ака бўш вақтини кетмон, ўроқ ёки паншаха олиб, далаҳовлида ўтказишни, тарихий ва саргузашт, илмий-оммабоп асарларни мутолаа қилишни, спорт машғулотлари билан шуғулланишни хуш кўради.

Ўтган ҳафта бу ажойиб инсоннинг 50 ёшга тўлиши ўзи бошқараётган кафедранинг 25 йиллиги билан бирга нишонланди. Шу баҳонада Ўзбекистон Физика Жамияти (ЎзФЖ) ва Мирзо Улуғбек номидаги ТошДУ ҳомийлигида физика факултетида «Ярим ўтказгичлар ва диэлектриклар физикасининг ҳозирги замон муаммолари мавзуида илмий конференсия ўтказилди.

С. Зайнобиддинов Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълими ҳамда Халқ таълими вазирликлари илмий услубий бирлашмаларининг физика кенгашлари раиси, раис муовини, Ўзбекистон физика жамияти раисининг муовини, «Ўзбекистон физика журнали», «Ўзбекистон Республикаси Олий Ўқув юртлари ахбороти» журналларининг ҳайъат аъзоси, ТошДУдаги докторлик илмий даражасини берувчи ихтисослашган илмий кенгаш раиси лавозимларида мамлакатимизда Олий, ўрта махсус таълими тизимининг ривожига, мутахассислар ва юқори малакали кадрлар тайёрлаш ишларига катта ҳисса қўшиб келмоқда.

С. Зайнобиддинов ўз фаолияти доирасида мамлакатимиз иқтисоди, илм-фани ва маданиятининг янада ривожланишига, халқимизнинг бой анъаналарини тиклашга, юртимизда тинчлик ва осойишталик, халқлар ўртасида дўстлик ҳамда Ўзбекистон мустақиллигини мустаҳкамлашга қаратилган Ўзбекистон Президентининг асосий йўлини қўллаб-қувватлаб ва уни ҳаётга жорий этаётган фаоллардан биридир.

Ҳусниддин
ҚУТБИДДИНОВ

ТУРОН ТУРНАЛАРИ

ДЕБОЧА

Қадимги Шарқ, жумладан, Турону Туркистон халқларининг оғзаки ижодиёти бениҳоя бой, ранг-барангдир. Асрлар мобайнида шаклланган ажойиб эртаклар, мардлик ва қаҳрамонликни куйловчи достонлар, донишмандлик хазинасига айланган ривоят ва нақллар одамзод хаёлини ўз жозиба-ю, беқиёслиги билан мафтуну маҳлиё этиб келаяпти. «Авесто», «Гўрўғли», «Алпомиш», «Лайли ва Мажнун», «Фарҳод ва Ширин», «Тоҳир ва Зуҳра», «Шоҳсанам ва Ғариб»... Аслида бу асарлар ривоятларда шаклланиб, қайта-қайта ишланган, янги-янги жиҳатлар билан бойитилиб, тирик достонларга, эпосларга айлантирилган ва шу зайлда умумбашар мероси бўлиб қолган.

Зеро, ушбу асарларда пок ишқ-муҳаббат, вафодорлик ва қаҳрамонлик, биродарлигу бирлик, яхшилигу софдиллик, ростгўйлигу адолатга мойиллик каби олижаноб инсоний хислат-фазилатлар тараннум этилган. «Авесто»да тилга олинган талайгина Турон замин афсона, ривоят ва нақллари борки, уларнинг тубида чуқур мазмунлар, теран туйғулар ётади ва юксак маънавий фазилатлар ўз аксини топади.

Бу асарлар, ҳеч шубҳасиз, умуминсоний қадриятлар даражасида турган бебаҳо дурдоналардир. Биноборин, уларда илгари сурилган ғоялар, мазмун-мундарижа миқёси ва истифода этилган тафаккур жараёни бир-бирига яқин ва муштаракдир.

Ушбу ривоятлар турли Шарқ халқларида гўё бир-бирини такрорлаётгандек кўринади. Аммо бизнинг назаримизда уларнинг эътиборга кўпроқ молик жиҳати ҳам аслини суриштирганда ана шунда, яъни бир-бирисини такрорлаши, тўлдириб-бойитишидир. Бундай бир қарасангиз, фақат Шарқ халқларидагина эмас, бутун дунё халқларида эртаклар, нақл, ривоят ва афсоналар бир-бирига кўчиб кетган. Бу ҳол зикр этилган халқларнинг турмуш тарзи, орзу-армонлари, тафаккур доираси яқинлигидан далолатдир. Ана шундай муштарак афсоналардан бири турналар тўғрисидаги ривоятдир. Бундай ривоятлар Ер юзидаги халқларнинг кўпчилигида бор. Бироқ Турон-Туркистон халқлари орасида оғиздан-оғизга кўчиб юрган нусхаси талайгина ўзига хос хусусиятларга ва жозибадор тасвирларга эгадир. Ана шу нусха асосида ёзувчи Йўлдош Муқим ўғли Оташ достон ёзди. Достон «Турон турналари» деб аталади. Ушбу ривоят заминида «Бирлашган ўзар, бирлашмаган тўзар» деган қадимий ҳикмат ётади...

Дил достони

I

Кунлар исиб, майин еллар эсган сайин, майсалар тупроқ ёриб, ниш уриб, бош кўтарган сайин қурт-қумурсқалар ҳам жонланиб қолар, атрофда барча мавжудот жунбушга келар эди. Қиш бўйи сандали қодакларида ўтиравериб ёки ётавериб зериккан одамлар ҳам ҳаракатга келишар, узоқ сафарга отланаётгандай тайёргарлик кўра бошлардилар.

«Наврўз яқинлашиб келаяпти», «Наврўз ҳам келиб қолди»... деган гаплар хонадонларда тез-тез тилга олинаверарди. Момолар ва оналар болажонлари ва невараларига сайил сарупоси тайёрлашга, бўй етган қизлар бўлажак куёвларига белбоғ ва турли-туман жимжимадор кашта тикишга киришиб кетардилар. Биз болалар эса ақлимизни таний бошлаганимиздан буён бажариб келаётган касбимиз — подачилик ва чўпонлик ила шуғулланардик. Қирлар ва чўлу биёбонларда мол кетидан кўз қулоқ бўлиб юрар эканмиз, осмонга тез-тез термулардик. Ҳар йили ана шундай кўклам кезларида узоқлардан, иссиқ ёқлардан қайтаётган қушлар парвозини томоша қилгимиз келарди.

«Қалдирғочлар қани?», «Турналар учиб ўтмаяптими?» — дея нигоҳимиз кўкдан узилмасди. Тез орада қалдирғочлар келиб, хас-хашак йиғиб, гил тупроқдан «ғишт» ясаб, ин қуришга, аввал уяси бўлганлари эса уни тартибга солишга киришиб кетардилар.

Аммо йиллардан бирида қалдирғочлар ва лайлаклар пайдо бўлиб қолишдилар-у, лекин турналар кўринмасди. Бугун кўз тутдик, эрта кўз тутдик, ҳамон улардан дарак йўқ эди. Ҳамиша бўлганидек, билағон бувимиз Нурмомога мурожаат қилдик.

— Бувижон, нега бу йил турналар кўринмаяпти, лайлаклар келди, қалдирғочлар ҳам келди, турналар қаёқда?

...Нурмомо ҳамишагидек шеър тўқиб, ҳикояга киришиб кетдилар:

Қадимдан нақл қолган
Ип-арқоғи йўқолган.
Калавадай кўртургун,
Тополсайдим бир учин,
Ёяр эдим сиз учун.

Қайси оқин тўқиган,
Авлод-авлод ўқиган.
Балким мен хато айтдим,
Айтганимдан тез қайтдим.
Ўқимаган, тинглаган,
Дўмбиралар инграган.

Нақл эмас, фожиа,
Такрорлаш оғир жуда.
Бироқ, бўтам, нетайин:
Бўлмай, дейман, бетайин,
Ул нақлни айтайин,
Айтмайинча қайтайин.

Хотирамга келадир,
Келиб елдай еладир.
Фикру-зикрим элайдир,
Ўйлайверганим сайин.

Билиб, қулоқларингга илиб қўйинглар, бўталоқларим, жонзот борми, одамзод борми, бариси ўз қулайини қидиради. Балиқ сувнинг чуқурию тиниғига, одамлар юртнинг илиғига, даррандалар ўтнинг бўлиғига интилади. Паррандалар эса хирмон-хирмон дон армон қилади, тўкин-сочин майдону макон қидиради. Дарёлар тўлиб-оққан, офтоб ҳамиша кулиб боққан ёқларга талпинади. Шул боисдан кўпгина қушлар зоти ҳавоси илиқ, ўтлари бўлиқ ўлкаларга сафар қиладилар. Совуқ уларга ёқмайди, егани овқат топмайди, топса-да, еса ботмайди. Турналар ҳам шунақа қушлардан. Йироқ бўлғуси келур қаҳратон қишлардан, қишдаги оғир юмишу-ташвишлардан... Асли авлоди шундай, алмашар туну кундай. Ғоҳо жануб ёқларда, баланд-баланд тоғларда, гоҳо қир-тақирларда, чўлу биёбонларда, яъни биз томонларда сайр қилурлар, куз бирла қишда жануб, баҳор ва ёзда шимолни афзал билурлар. Турналарга бул одат таомилу саодат.

— Нега бундай? — орзиқиб сўрардик. Нурмомо одатларига кўра киприкларини пирпиратиб, бир зум ўйлардилар-да, сўнг сўйлардилар:

Турналар нозик қушдур,
Совуққа хуши йўқдур.
Аёзлардан кўркадур,
Довуллардан ҳуркадур.

Яна қўшиб қўярдилар:

Тоқатсизда кўним йўқ,
Сабрсизда тиним йўқ.
Тинчлигу таскини йўқ,
Қишу ёзин ини йўқ.
Сояи салқини йўқ.
Ором олур куни йўқ,
Чидамлига бахт ҳам дам,
Дадил юрадур ҳамдам...

— Нега турнани бахт қуши дейсиз? — яна Нурмомони саволга тутардик.

— Англадим, англадим, жавобини ғамладим, — дердилар Нурмомо, сўзимизни бўлиб, — Тоқатсизлар — роҳатсиз. Ҳақ саволни берурсиз, сабаб недур билурсиз:

Турналарда йўқ тоқат,
Бироқ бордур садоқат.
Яна келурлар қайтиб,
Баҳор қўшиғин айтиб.
Тузлигини унутмас,
Ўзлигини унутмас.
Ўзга элга йўл тутмас,
Ҳаром луқмани ютмас,
Эшитгансиз: яхши от,
Қайтар ўз қозиғига.
Сув бергану туз берган,
Охуру озиғига...

...Шундоқ қилиб, чироқларим, куз-тиромоҳ турналар қўшиқ айтишиб, рақсга тушиб, узоқ сафарга равона бўлдилар. Не-не умид-орзулару армонлар ила шавқу завққа тўлдилар:

Юртнинг илиғи қайда,
Сувнинг тиниғи қайда.
Ўтнинг бўлиғи қайда,
Дарё тўлиғи қайда?
Ҳей, курей-курей, курей,
Олға юр, юр-ей- юр-ей.

Тоғлар ортида бахт бор,
Қояларида тахт бор,
Тирикликда то вақт бор,
Даврон сур, сур-ей-сур-ей.

Боғи Эрамдур жаннат,
Тўлиб ётар ноз-неъмат.
Ўшанда айшу ишрат,
Татиб кўр, кўр-ей кўр-ей...

Кутадур Бургут бўйин,
Кўрайлук алар тўйин.
Тушайлук рақс-ўйин,
Йўлинг бур,
бур-ей-бур-ей...

Турналар шу зайл қўшиқ айтиб, баландпарвоз қилар эканлар. Қир-тақир ошдилар, чўлу-биёбонлар ошдилар, кўк ўпар тоғларга, юксак чўққиларга дуч келдилар, уларни назар-писанд этмай, қанот қоқдилар, узоқ-улоқларга боқдилар, дам тоғ бағирлаб, дам пастга қараб шох ташладилар. Ғоҳо юксакликка отилдилар, булутлар орасида хиромон қилдилар, гоҳо қояларга қанот урдилар, гоҳо юлдузлар ёнида муаллақ турдилар, гоҳо юрдилар, гарданларини ҳар томон бурдилар. Ғоҳо рақсга тушдилар, гўёки уришдилар, бир-бирига қараб гоҳ рўбарў, гоҳ паҳлў* туришдилар, ўзларининг гўзалликларига маҳлиё-мафтун эканлар, мағруру масрур бўлиб, яна қўшиқ айтишга қайтдилар:

Тоғлар қанот остида,
Боғлар қанот остида,
«Тўрт томон» деб аталган,
Ёғлар қанот остида.

Кўкка етар кўзимиз,
Тошни кесар сўзимиз,
Ёру-замин эгаси,
Фақат бизнинг ўзимиз.

Булутлардан ҳам баланд,
Юксакдур парвозимиз,
Буткул оламни қойил,
Қилур хуш овозимиз.

— Шундоқ бўталоқларим, — Нурмомо ҳикояни давом эттирардилар, — тўкин-сочин ёз бўйи экинзорлару тўкинзорларда, мўл-кўлчиликда яшаб қуйруқларию гарданларида анчагина жир битганлигидан маст-аласт эрдилар, илгарилари бошларидан ўтган ҳамма қийинчиликларни унутиб, яйраб-яшнардилар.

Нурмомо одатларига кўра ҳикояга шеърий қўшимчалар қўшиб борардилар. Ўзларининг тан олишларига кўра бу хилдаги шеърий чекинишлар «ҳошия» деб аталарди. «Ҳар бир ҳикояга ҳошия даркор, — дердилар, — ҳошияси йўқ ҳикоя — безаги йўқ белбоққа ўхшайдур. Ҳошия матонинг рангу рўйини очади, чирой беради».

Бир лаҳзалик тушунтиришдан кейин, мисралар яна оқиб келаверарди: Ёз бўйи яйраб-яшнаган турналар таърифи давом этарди:

Барининг қорни тўқдур,
Дилида ғами йўқдур,
Парвозда ҳар бир ҳамла,
Худди отилган ўқдур.
Тўқлик шўхлик, дейдилар.
Гўзал, кўҳлик, дейдилар.
Шон-шукуҳлик, дейдилар.
Бирдам руҳлик, дейдилар.
Бироқ билинг, азизлар.
Ўғиллар билан қизлар,
Кулоққа қуйингизлар,
Қўйган сўнг, туйингизлар.
Эл қадрини билмаслик,
Ё назарга илмаслик,
Асли ғўрлик эмасму,
Тузини еб, «туф» демак,
Ғирт нонкўрлик эмасму,
У ёғин сўрасангиз,
Бир ўғирлик эмасму?
Тамға бўлиб босилган,
Манглай шўрлик эмасму?

Турналар Тангри тоғдан ошиб ўтдилар, йиғилишиб-тўпланишиб, гала-гала кўпланишиб, қўлни қўлга беришиб, маслаҳат қилишдилар. Шундан сўнг қанотлари остида ёстаниб ётган тўқайзору пичанзор, ўтзорларни ўз кўнгилларига хуш кўришиб, қўндилар, бунда эрта-кеч кезиб юриб, нозу неъматларни татиб кўриб, ин қурмоққа қўндилар. Тўқайзорда етилиб, ҳил-ҳил пишиб ётган турли-туман анвойи мева-чевалар рангидан кўз қамашарди. Тўрт атрофга таралиб турган мушки анбар ҳидидан бош айланарди. Ҳа, бу жой эртакларда сўйланмиш ва куйланмиш ўша Боғи Эрам эрди. Бунда қанча-дан қанча ҳашоратлар, даррандаю паррандалар ўз ризқ-рўзларини териб емоқ ила банд эрди. Турналар ҳам мўл-кўлчиликдан беҳад хурсанду хуррам эдилар.

Ҳатто дилларига қўшиқ қуйилиб, тиллари беихтиёр куйлар эрди:

Қоқ ўртада қор ёққан,
Совуқ ёзлар йўқ бунда,
Чилласи кулоқ қирққан,
Шум аёзлар йўқ бунда.
Шимол ёқлардан келур,
Даҳшат бўрон йўқ бунда,
Кўзни очсанг кўр қилур,
Даҳшат тўзон йўқ бунда.
Сен томоқ қидирмассен,
Томоқ сени қидирур,
Десанг ҳеч адашмассен,
«Боғи Эрам» шул эрур.
Боғи Эрамми, Элам,
Бунда тугамас кўклам,
Замини яшнар гилам,
Тўқимиш Тангрим-Эгам.
Жаннат десанг, бўлур кам,
Гўзал эрур ундан ҳам.

Чиндан ҳам, бул гўзал макон, мўъжизали маскан турналар куйлаганидан ҳам зиёда эрди. Ким билур, бул эл Боғи Эрам эрдими ё Элам? Эрам Эламга отдош, Элам Эрамга отдош. Бири бирига йўлдош, бири бирига тутош. Номиям бир, жониям.

Қисқаси:

Биҳиштми ёки жаннат?
Минг бир сеҳрли сифат,
Эрамни ҳеч биҳиштга,
Қилиб бўлмайдур нисбат.
Чўққилар ҳам қоялар,
Йўлда зинапоялар,
Қўлтиқлашиб туришар,
Булутлар — ҳамсоялар...
Тоғлар ётур қатма-қат,
Боғлари қават-қават.
Мевалари ранг-баранг,
Ёрилиб турар таранг.
Оқадур шира-шарбат,
Қушлар қиладур ишрат.
Одамлар ҳам бор, албат.
Ташурлар сават-сават.

Йўлдош Муқим ўғли ОТАШ

* Паҳлў — ёнма-ён

ЧАҚМОҚДЕК ЧАҚНАГАН ЧАРОС

ИСТИҚЛОЛНИ КУЙЛАГАН АНСАМБЛ

Илгари бирор санъаткорнинг ёки ансамблнинг чет элда ўзбек халқи, она юрти Ўзбекистон номидан чиқиши бир орзу эди. Бугун истиқлолга эришиб, мустақиллик байроғи остида яшаётган Ўзбекистонни аста-секин жаҳон аҳли ўз номи билан танимоқда, унинг санъати, маданияти, ижтимоий ҳаёти билан яқиндан танишмоқда. Бундай шарафга, яъни юртимизнинг жаҳон сари юз тутишига, ўзаро алоқаларни мустаҳкамлашига дастлабкилардан бўлиб эришаётганлар бахтлидирлар. Ана шундайлардан бири Тошкент вилояти, Зангиота туманидаги «Азиз» фирмаси қошида ташкил этилган «Чарос» ансамблидир.

1992 йили ташкил этилган «Чарос» фолклор ансамбли фаолиятини бошлаган кунданоқ олдига катта мақсадни қўйган. Яъни ансамбл унутилаёзган қадриятларимиздан бўлмиш халқ куй-қўшиқлари, лапарлари, айтишувлари, хуллас, фолклорга оид барча санъат турларига умрбоқийлик ато этишга бел боғлаган. Айтиш мумкинки, ўтган давр мобайнида «Чарос» бу вазифани уддалаб келмоқда. Шунинг учун ҳам ансамблнинг санъат бўстонида ўз ўрни, томошабинлар ичида ўз мухлислари бор. Республикамизда ўтаётган кўпгина тадбирларда қатнашган ва қатнашаётган ансамбл аъзолари йилдан-йилга репертуарларини бойитиб, ижодий услубларига содиқ қолган ҳолда тинимсиз изланмоқдалар.

Пойтахтимизда ўтган турли юртлардан ташриф буюрган Ватандошлар учрашувида, ансамбл аъзолари бир ҳафта мобайнида ўз дастурлари билан иштирок этишди. Шунингдек, Ўзбекистондаги турли миллатлар маданий марказлари ва айниқса, Корея маданий маркази тақдимномасида ансамблнинг чиқиши эсда қоладиган воқеа бўлди. Бундан ташқари, «Чарос» республика миқёсида ўтказилаётган кўпгина тадбирларда қатнашиб келмоқда.

Яқинда ансамбл илк бор чет эл сафарида бўлиб қайтди. Ансамблнинг бадиий раҳбари Темур Маҳмудовнинг айтишига қараганда, Индонезияга қилинган бу сафар «Чарос»нинг фаолиятига берилган юқори баҳодир.

Шу йилнинг октябр-ноябр ойларида икки ой давом этган «Истиқлол — II» деб номланган фолклор, мумтоз мусиқанинг бутунжаҳон фестивалида дунёнинг 75 мамлакатидан ансамбллар иштирок этдилар. «Чарос» ансамблининг фестивалга қатнашиши унинг ёпилиш пайтига тўғри келди. «Аввало, — дейди Темур Маҳмудов, — бизни Индонезиянинг пойтахти Жакартада жуда яхши кутиб олишди. Худди бизнинг халқимизга ўхшаб меҳмондўст одамлар экан. Энг яхши меҳмонхонадан жой ажратиб, 11 кишига саккиста одамни бириктириб қўйишди. Улар қаерга бормайлик, қандай масалада мурожаат қилмайлик, ҳамиша олдимизда бўлиб, сидқидилдан кўмаклашдилар».

Фестивал шаҳарнинг энг катта Истиқлол масжидида ўтказилди. Масжиднинг ўзи катта бир шаҳарчани эслатади. Бу ерда кинотеатр ҳам, дўконлар ҳам, турли кўнгилочар жойлар ҳам бор. Алоҳида хайр-эҳсон дўкони ҳам мавжуд. Келиб-кетувчилар учун барча шарт-шароитлар яратилган. Масжидда қурилган катта саҳнада ансамбл иштирокчилари икки кун томоша кўрсатдилар. Томоша «Қиз чорлар» деб номланиб, ундан қадимий ўзбек куй-қўшиқлари, маросим ўйинлари ўрин олган. Ансамблни Индонезия миллий мусиқа академиясига таклиф қилишди. Бу ерда улар таълим жараёни билан танишдилар. Миллий рақс ўргатиш бўлимида ўзаро тажриба алмашдилар. Яна «Индонезия — Ўзбекистон» деб номланган дўстлик кечасида иштирок этдилар. Бу кеча жуда катта дўстлик, биродарлик, нафосат байрамига айланиб кетди. «Ҳар бир концертдан олдин, — деб ҳикоя қилади Т.Маҳмудов, — Қуръон тиловат қилинди. Концертлардан сўнг атрофимиздан томошабинлар аримади. Улар ҳар биримиздан дастхат олишга қизиқишди. Бизнинг чиқишларимиз Индонезия телеканалларида кўрсатилди. Ҳар ярим соатда эфирга чиқадиган «Янгиликлар» кўрсатуви ҳамда мусиқа канали бунга алоҳида эътибор берди. Шунингдек, Сингапур ва Малайзияга узатиладиган каналларда ҳам ансамблимиз чиқишлари намойиш этилди. Шунинг ўзи ҳам Ўзбекистонга, ўзбек санъатига қизиқиш нақадар катта эканлигини кўрсатиб турибди. Бу ердаги тадбирларда ажойиб хонандамиз Матлуба Дадабоева, Ҳусан Ҳалилов, рақс саҳналаштирувчи Шоҳсанам Шодижонова, ёш истеъдод соҳибаси Дилафруз Мирзаева, моҳир созанда Абдунаби Зиёев ва бошқаларнинг чиқишлари олқишларга сазовор бўлди. Ҳар биримизга «Истиқлол — II» фестивалининг лауреати деган нишонлар берилди. Ўз навбатида биз ҳам ўзбек миллий кийимларини совға қилдик. Хайрлашаётгандаги ҳолатни эса сўз билан тасвирлаб бўлмайди. Индонезиялик биродарларимиз худди эски қадрдонлардек кўзларида ёш билан хайрлашдилар. Малайзия аэропортида тўхтаганимизда ярим соатлик ажойиб концерт намойиш этдик. Яна бир нарсани эслаб ўтишни истардим. Фестивалда кўрсатган дастуримиз сўнгида ижро этиладиган «Ўзбекистон, алвонингга жоним тасаддуқ» деб номланган қўшиқ янграганда назаримда бутун саҳна ларзага келгандек туюлди. Ватанимиз байроғи саҳна узра ҳилпираганда ўзимизнинг кўзларимиз ҳам қувонч ёшларига тўлди».

Шубҳасиз, бундай тадбирлар нафақат санъат аҳлини, балки халқларни ҳам яқинлаштиришга хизмат қилади. Шунинг учун бундай тадбирларни ўтказишни ўз зиммасига олган кишилар, ташкилотларга алоҳида миннатдорчилик билдиргинг келади. Бу хусусда «Азиз» фирмасининг президенти Шамсиддин Хўжаев шундай дейди: «Биз «Чарос» ансамблининг Индонезияга муваффақиятли сафари ҳақида гапирганда аввало йўл ҳаражатларини қоплаган Адҳам Зиёев раислигидаги «Турон» тижорат бирлашуви банки ходимларига катта ҳомийлик ёрдамлари учун миннатдорчилик билдиришимиз лозим. Яна шуниси муҳимки, ушбу банк ансамблимиз билан бундан буён ҳам ҳамкорликни давом эттиришга бел боғлади. Ўйлаймизки, банкнинг бу ҳиммати республикамиздаги бошқа тижорат муассасаларига ҳам ўрнак бўлади».

Ҳақиқатан ҳам, Шамсиддин аканинг гапларида жон бор. Бугунги бозор иқтисодиёти шароитларида қўл қовуштириб ўтирмасдан ўзбек миллий маданияти, санъатининг жаҳонга чиқишига кенг йўл очиб бераётган ҳомий ташкилотларга ҳар қанча раҳмат айтса арзийди. Чунки, уларнинг хизмати туфайли, биринчидан, Ўзбекистон дунёда барча соҳаларда ўз қаддини тутиб олишга эришса, иккинчидан, бир-бирларини билмайдиган турли миллат вакиллари яқиндан дўстона муносабатлар ўрнатишга муваффақ бўлади. Бу эса жаҳонда тинчлик, ҳамкорлик, дўстона вазиятнинг вужудга келишида муҳим қадамдир.

Гулчеҳра УМАРОВА

БЕРУНИЙГА ҚЎЛ БЕРГАН МАҲМУД ЧАҒМИНИЙ

VII—XI асрларда яшаб ўтган буюк табиатшунос мутафаккирлар, жумладан Абу Райҳон Берунийнинг илмий анъаналарини давом эттирган йирик файласуфлардан бири XII—XIII асрларда ижод этган хоразмлик олим Маҳмуд ибн Муҳаммад ибн Умар ал-Чағминийдир.

Ал-Чағминийнинг илмий ишлари Шарқда жуда машҳур бўлган бўлса ҳам, унинг ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳозиргача яхши ёритилмаган.

Академик В. В. Бартолднинг таъкидлашича, Улуғбек мадрасасидаги астрономияга оид машғулотларнинг мавзуси сифатида Чағминийнинг астрономия соҳасидаги Мир Саййид Шариф Журжоний ва Қозизода Румийлар томонидан ёзилган шарҳларини ўрганиш ҳам киритилган. Мазкур олимлар Маҳмуд ал-Чағминийнинг «Мулаххас ал-хай,ха» («Астрономияга оид қисқа тўплам») асарига шарҳлар ёзишган. Жумладан, Қозизода Румий ўз шарҳининг кириш қисмида Чағмин сўзи ҳақида шундай тушунтириш берган: «Чағминий сўзи ал-Чағминий туғилган Хоразмдаги жой номидир». Унинг туғилган йили маълум эмас, аммо адабиётларда кўрсатилишича, вафоти 1221 йил деб тахмин қилинади.

Чағмин ўша вақтларда хоразмшоҳларнинг пойтахти бўлган Кўҳна Урганчдан унча узоқ бўлмаган ерда жойлашган. Маълумки, XI—XII асрлардаги Хоразм жаҳон миқёсидаги йирик илмий марказлардан бири бўлган ва шубҳасиздирки, бу нарса ал-Чағминийнинг илмий дунёқарашини шаклланишида ҳал қилувчи рол ўйнаган. Бошланғич маълумотни Хоразмда олган Маҳмуд ал-Чағминий, ўқишни давом эттириш учун Самарқандга келган. Самарқанд муҳити унинг илмий изланишларига баракали таъсир этган. Унинг илмий асарларида Берунийнинг устози бўлган Абу Наср ибн Ироқ бир неча марта тилга олинади.

Чағминийнинг қаламига мансуб «Мулаххас ал-хай,ха» («Астрономияга оид қисқа тўплам») Шарқда жуда кенг тарқалган бўлиб, Ўрта Осиё ва Шарқнинг барча олимлари томонидан унга шарҳлар ёзилган. Унинг «Сайланма», «Тўққиз сонининг риёзиётдаги ўрни ҳақида рисола», «Меросни бўлиш масалаларида риёзиёт усулларига шарҳ» ва бошқа қатор рисолалари мавжуд.

Маҳмуд Чағминий ўша вақтдаги йирик олимлар каби фаннинг айрим олинган бирор соҳаси билангина эмас, балки барча турдаги илмлар билан машғул бўлган. Жумладан, астрономия, риёзиёт, табобат,жуғрофия ва бошқа соҳаларда жуда ҳам сермаҳсул ижод қилди. Бу фанлар ривожининг ҳар бирига шунчалик ҳисса қўша олдики, натижада уни Абу Райҳон Берунийдан кейинги Хоразм илмий мактабининг энг кўзга кўринган олими деб ҳисоблаш мумкин. Бундан ташқари Чағминий ўз даврининг барча фанлари эришган ютуқларни жамлаб, ўзига хос энциклопедия тузган алломадир.

Маҳмуд Чағминийнинг фанга қўшган ҳиссаси биринчи навбатда астрономия соҳасидаги кашфиётлари билан ўлчанади. Унинг «Мулаххас ал-хай,ха» китоби ўша замон астрономия фанининг хулосаси бўлиб, унда муаллифнинг ўзи эришган илмий ютуқларидан ташқари риёзиёт, жуғрофия ва бошқа фанларнинг умумлашган хулосалари ҳақида ҳам кенг маълумотлар берилади. Бу китобнинг илмий қимматти шундаки, астрономия билимлари тизимида иш олиб борган Чағминий, қадим юнон астрономия мактаби ютуқларидан келиб чиқиш билан биргаликда Шарқ олимлари, жумладан, Ўрта Осиё мутафаккирларининг илмий ишларини эътироф этиш орқали янги хулосалар чиқарган.

Чағминийнинг юқорида зикр этилган асарида инсонни ўраб турган оламнинг умумий тузилиши, самовий ёритгич ва доиралар, сайёраларнинг ҳолати, қуёш ва ойнинг тутилиши, қуёш йилининг узунлиги, кеча ва кундуз ва бошқа муҳим муаммолар қайтадан ишлаб чиқилган.

Чағминийнинг астрономия соҳасидаги илмий ютуқлари ҳақида гап борганида, шу нарсани алоҳида таъкидлаш мумкинки, унинг фикрича «қуёшни ўзидан нур тарқатувчи сайёраларнинг маркази деб ҳисоблаш мумкин». Дарҳақиқат, унинг қайд этишича, баъзи бир осмон ёритғичлари, жумладан, ой «ўз нури»га эга бўлмасдан, уни қуёшдан олади. Шунга асосланиб, Чағминий қуёшни баъзи осмоний жисмларнинг «маркази» деб атайди. Албатта, бу унинг тамоман гелиоцентрик система тарафдори эканлигини билдирмайди. Аммо Қуёшнинг марказ сифатида қўйилиши, маълум аҳамиятга эга эди. Чунки, нур ҳаракати йўналишлари ҳақидаги масалани машоиюнлар (Арасту мактаби тарафдорлари) қўйган тарзда муҳокамага қўйилиши катта аҳамиятга эга эдики, бу ҳақда Абу Райҳон Беруний билан Ибн Сино ўртасида илмий тортишувлар бўлиб ўтган эди. Бу муаммонинг мавжудлиги сабабли Беруний ўз вақтида геоцентрик қараш табиат фалсафасига биноан мантиқий ҳуқуққа эга эканлигига шубҳа билдирган эди.

Чағминий астрономия муаммоларини ишлаб чиқишга боғлиқ бўлган риёзиётга оид масалалар билан жуда кўп шуғулланди. Унинг самарали изланишлари туфайли доиравий тригонометрия асослари ишлаб чиқилди ва унинг асосий қоидалари «Мулаххас ал-хай,ха» асарида ўз аксини топди. Унда тўрт томонли доиравий учбурчак ва унинг хилма-хил турларининг тўла таърифи берилади. Муаллиф биринчи марта уфқий текисликдаги кузатиш жойининг асоси бўлган координатлар системасини муфассал ишлаб чиқишга муваффақ бўлди.

Чағминий ўз асарида геодезия ва жуғрофия муаммоларига ҳам катта эътибор берганлиги сезилиб туради.

Табиатшунослик соҳасидаги илмларида у тажрибага таяниб табиат ҳодисаларини ўрганишни тарғиб этар экан, ҳар хил фанлар томонидан тўпланган маълумотларга танқидий ёндашиб, холисона хулоса чиқаришга амал қилди. «Астрономияга оид қисқа тўплам» китобининг муқаддимасида бу ҳақда шундай деб ёзади:

«Гарчи менгача ҳам кўплар самовий жисмлар ҳақида кўплаб китоблар ёзишган бўлсалар ҳам, улардаги асосий масалалар чуқур ёритилмаган эди» (Из истории точних наук на средневековом Ближнем и Среднем Востоке. Ташкент. Из-во «Фан», стр 201).

Чағминий ўзи тадқиқ қилган фанлар соҳасида тор доирадаги хулосалар билангина чегараланиб қолмасдан: улардан келиб чиқиб йирик фалсафий муаммоларни муҳокамага қўяр эди. Унинг дунёқараши ҳар қандай таассублардан ҳоли эди. У ўзининг табиатшунослик соҳасидаги изланишларида, буюк мутафаккирлар бўлган ҳамюртлари Абу Райҳон Беруний ва Ибн Сино анъаналарини давом эттирди. Шу жиҳатдан унинг табиатга берган таърифи муҳим аҳамиятга эгадир: «У (табиат) ҳар қандай ҳаракат ва сокинликнинг манбаидир». Чағминий фикрича, табиат «табиий кучга» эгадирки, ушбу куч унинг ички фаоллигини зарурий шартга айлантиради.

Маҳмуд Чағминий фалсафий дунёқарашнинг замирида ўша давр тафаккурининг илғор йўналишлари асосини ташкил этган машоиюн ва атомистик таълимотларнинг энг яхши томонларини бир-бирига мувофиқлаштириш тамойили ётади. Бундай интилиш ўз аксини олам тузилишини, модда, табиат ва бошқа борлиқнинг тушунишида топади. Абу Райҳон Беруний қарашларида ҳам бундай тамойил намоён бўлган эди. Табиатга нисбатан ўз қарашларини баён қилиб, Чағминий шундай ёзади: «Модда ва шакл табиатни шакллантиради».

Маълумки, машоиюнлар фалсафасида модда билан шакл қанчалик бир-бирига боғлиқ бўлмасин, уларнинг бирини иккинчисидан ажратиш имконияти мавжуд эди. Бундай имконият маълум даражада Чағминий киритган, «бўлинмас заррача», «унсурий заррача», яъни атом тушунчаси воситасида бартараф қилинди.

Чағминий фикрича, модда кичик заррачалар кўринишида мавжуд, аммо уларнинг хусусияти шундан иборатки, уларда модда ва шакл бир-биридан ажратиб бўлмайдиган даражада бирикишиб кетган. «Кичик заррачаларни ҳар хил шакл ва табиатга эга бўлган қолипни қабул қилувчи ундан ҳам кичикроқ заррачаларга бўлинтириб бўлмайди, яъни ҳар бир заррача ўзининг муайян шакл ва табиий ўзлигига эга. У содда заррача бўлиб, ўзига хос шакл ва ўзига мувофиқ келадиган табиатга эгадир» («Мулаххас ал-хай,ха», 380-бет).

Маҳмуд Чағминийнинг қарашлари ўрта аср мутафаккирларининг кўпчилиги тахмин қилган икки хил заррачанинг, яъни атомлар ва ўзига хос молекулаларнинг мавжудлиги ҳақидаги назария ёрқин ифодасини топди. Чағминий уларни «бирламчи» ва «иккиламчи» кичик заррачалар деб атайди. Сўнгра у «бирламчи заррачани» аниқлаб, уни «унсур», «ибтидо», «асосий ашё», «модда» деб атайди.

Иккиламчи заррачалар эса, у ёки бу ашёнинг кичик заррачаларини ташкил этадилар, аммо унинг хусусиятини сақлаб қоладилар. Бу шундай заррачадирки, «бошқасига нисбатан кичикроқ бўлмоғи керак».

Атомларни бу хилда тушуниш ашарийчилар тасаввурига қарама-қаршидир. Чунки, улар заррачаларда қандайдир бўлинмас хусусиятларни кўрадилар. Шундай қилиб, Чағминийнинг фалсафий қарашларида Абу Бакр Розий ва Абу Райҳон Берунийнинг табиат фалсафаси соҳасидаги қарашлари анъанасини кўриш мумкин. Албатта унинг қарашларида фалсафий муаммолар препатетизм нуқтаи назаридан салмоқли даражада бойитилган. Астрономия соҳасида эса, Абу Райҳон Берунийнинг «Қонуни Масъудий» каби муфассал асаридан ўтказиш, яъни бу ҳақда бирор илмий мулоҳаза юргизишнинг ўзи катта жасорат билан биргаликда юксак масъулият талаб этар эди. Аммо Марказий Осиё ёки Туркистоннинг ўрта асрлар шароитида бундай жасоратни тушуниш мумкин. Чунки, бу даврда астрономия кундалик турмушда амалий аҳамиятга эга, доимо ривожланиб бориши зарур бўлган фан ҳисобланган. Барча қишлоқ хўжалик ишлари, бепоён чўлларда компассиз савдо карвонларига йўл кўрсатиш самовий ёритгичлар орқали амалга оширилганини ҳисобга олсак, нима учун Чағминийга ўхшаш олимларимиз тинимсиз тадқиқотлар билан шуғулланганликлари маълум бўлади.

М. ҚОДИРОВ,
фалсафа фанлари номзоди, доцент

«МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ»

Муассис: Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир:
Иброҳим
ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган

Буюртма: Г — 0586

3000 нусхада босилди

Сотувда нархи эркин

Ҳажми 2 босма табоқ

Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди

Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй

Навбатчи муҳаррир — Бектемир ПИРНАФАСОВ